

ГОДИНА II.

— 1872 Марта 15 —

КНИЖКА 12.

МАРТИНЪ ЛЮТЕРЪ

—0—

(Виждѣ год. II, брой 11-й).

III

Двамата велики проповѣдници излизать отъ двѣ велики племена съ различни свойства и наклонности, Гусъ принадлежи на Славянското племе, а Лютеръ — на Германското. Различіето въ племената са проявява и въ личноститъ на проповѣдницитъ, и въ тѣхнитъ дѣятелность.

Общій характеръ на Гусовѣтъ проповѣдъ е Славянскѣтъ безличность; общото отличіе на Лютеровото учение е Германскѣтъ личность. Патриархалный животъ, който сглажда личноститъ, е сѣкога былъ свойственъ на славянското племе; за това Гусъ сѣкадъ крые себе си задъ народа си и своитъ проповѣди задъ общитъ стремленія. У Германцитъ, напротивъ, личността сѣкога са е почитала, както са види въ исторіѣтъ на първобытнитъ Германцы; за това Лютеровата личность на сѣкадъ стои прѣдъ работитъ и гы запечатва съ своя характеръ.

Нѣма съмнѣніе, че и двамата проповѣдници сѣ прѣдставители на общитъ стремленія на своя народъ; нъ работата е, че Гусъ остава само прѣдставитель. Много прѣди Гуса съпротивленіето на католичеството е съществувало.

вало въ Чехіѣ; много попрѣди народа са борилъ съ на- зиска на папѣтъ, като са е опиралъ на въспоминанія-та та своѣтъ религіознѣ независимостъ и на евангелскѣ-тъ свободѣ; Много поколѣнія прѣди Лютера съпротивленіето са е развивало и въ Германіѣ и имало прѣдставители ме- жду ученитѣ и доброжелателни хора; нѣ никой стѣ прѣд- ставителитѣ на тѣзи съпротивленія не е съединивалъ въ себе си нужнитѣ кчества, за да ги изрази въ единъ пѣ- ленъ начинъ. Тая честь принадлежи на Гуса и на Лютера. Въ тѣзи двѣтъ лица сѣ са съединявали и сѣ намирали опо- рѣ общитѣ желенія на народа; въ тѣхъ сѣ са съсрѣдо- точили сичкитѣ религіозни интересы на врѣмето. Сѣкъй отъ тѣхъ изражава своя народъ и неговый религіозенъ животъ, нѣ изражава го по своему: Гусъ като народенъ избрашникъ; Лютеръ като пѣленъ распоредитель на народ- нитѣ сѣдбы.

Тамъ, дѣто личността е по свободна, личнитѣ и прак- тичнитѣ интересѣ биватъ по развиты; работата бива на- опѣки, дѣто личността са поглѣща отъ народа. Въ по- слѣдній случай прѣобладава съзерцателното направленіе. Това и видимъ у двамата проповѣдници. Гусъ е дълбоко религіозенъ и съзерцателенъ, когато у Лютера са забѣ- лѣзва и голѣмѣ практичность. Гусъ си остава въ областъ- тѣ на вѣрѣтъ и съ неблагодареніе са спуща на земнитѣ пѣща; Лютеръ напротивъ са върти въ нравственитѣ и практическѣ сферѣ и прибѣгва до вѣрѣтъ, за да извади закони за нравственность. И двамата са религіозни; нѣ у Гуса религіята е чувство успокоително; а у Лютера буйно и поровисто.

Съ това различно направленіе са обяснява подчиненіе- то Лютерово на врѣмето и неподчиненіето Гусово. Гусъ отъ начало до конецъ е ревенъ на себе си и проповѣди- тѣ му (ученіето му) не прѣдставляватъ степени, когато Лютеръ е мѣнявалъ своитѣ убѣжденія нѣколко пѣти и са е издигналъ до реформаторскитѣ си идеи чрѣзъ нѣколко посрѣдствующи степени. Отъ тува излазя и способа на дѣяніята имѣ. Гусовото средство е проповѣдѣта къмъ сич- кы. Той не са обръща къмъ едно съсловіе и не са мѣчи да си въплоти мыситѣ съ други средства освѣтъ съ съ- гласіето на сичкы. Лютеръ разбира, че такѣвъ способъ е

труденъ и по рѣдко сполучливъ, за това избира другъ пажъ — пята на свѣтскыѣ средства и силѣхъ на горнитѣ классове. Въ 1520 г. той са обръща къмъ благородныѣ и казува, че *Германія* скоро ще са обърне на пустыннѣхъ отъ грабительствата на духовныѣхъ, ако князїетѣ и благородныѣхъ не исцѣляѣтъ ранѣхъ. Това е было едно поканваніе да са отнематъ духовныѣхъ имущества, които незаконно сѣ прѣминѣли въ рѣцѣхъ на духовенството. Отъ тогава князїетѣ прѣминѣли на Лютеровѣхъ странѣхъ, защото намирали въ това ползѣхъ. Тѣхъ присвоили черковныѣхъ и мѣнастырскыѣхъ имущества и ревностно защищавали новыѣхъ редѣхъ. На това ги подканяло и друго обстоятелство; съ уничтоженїето на силнѣхъ Іерархіѣхъ тѣхъ са освободили отъ опекаѣхъ на духовенството и станѣли самы господа-ри на черковѣхъхъ. Гусъ никога не допушалъ такъвази едностранность въ проповѣдѣхъхъ си и не прибѣгвалъ на такъвази поблажнѣхъ на кое да е съсловїе. Той отхвърга голѣмѣхъ власть на духовенството и допуща да му са отнемѣхъ имуществата, нѣ прави това, защото мысли че то ще послужи за исправленїе на духовенството. Между това додѣто на Гусовѣхъхъ проповѣдѣхъ са откликвахъ ревностныѣхъ отъ сичкыѣхъ съсловїа и са отличавахъ отъ католицыѣхъ съ теплѣхъхъ си вѣрѣхъ и съ избѣгванїе на черковныѣхъ злоупотрѣбленїа; Лютеръ бѣше привързалъ къмъ себе си силныѣхъ съсловїа, които бѣхъхъ способны не само да запазятъ своитѣхъ вѣрванїа отъ чїи да е посегнуванїа, нѣ и да ги наложатъ на другыѣхъ. Ето дѣ е причината на Лютеровыѣхъ успѣхы и на Гусовыѣхъ несполуки. Отъ Гуса излѣзе общество отъ ревностны христїане безъ опрѣдѣлены интересы и общы стремленїа на земѣхъхъ. Тѣзи христїане показавъхъ удивителнѣхъ твърдость. когато искавъхъ да ги подчинѣхъхъ на папството съ силѣхъ; нѣ тѣхъ пакъ показавъхъ изумителнѣхъ неспособность да устроятъ едно трайно ученїе въ мирныѣхъ вѣремена. Вѣмето като са изминѣхъ, религіозный жаръ като поугаснѣхъ, Гуситыѣхъ са развилахъ и са слѣхъхъ въ другыѣхъ исповѣданїа. Отъ Лютера излѣзе реформація, която покри по голѣмѣхъхъ часть на Европѣхъ и която устоя на сичкыѣхъ опытанїа да ѣхъ побѣдѣхъхъ съ силѣхъ. Тя са бори съ напръгнѣхъхъ силы на католичествомъ, съ духовныѣхъ и военныѣхъ, и излѣзе побѣдителнѣхъ, защото

имаше на своѣхъ странѣхъ князове и владѣтели. То са знае, тука е спомогнало и врѣме-то, въ което е проповѣдалъ Лютеръ; нѣ се пакъ главното условіе е было прилепяваніето на владѣтелитѣ къмъ реформаціѣтъ. Какво бы станѣла реформацията, ако нѣмаше кой да посрѣщне гоненіята католическы въ врѣмето на самѣтъ реформаціѣ и въ трийсятъ годишныѣхъ истребителныѣхъ войнѣхъ?

Ный не искаме да хвалимъ Лютера за това, дѣто той направилъ свои сѣюзници *сиными мѣрами* *сило въ дѣлото* на религіозното прѣобразование; нѣ не можемъ и да го укоримъ. Ако развитіето на убѣжденіята бѣше ставало свободно и не бы посрѣщало страшны гоненія отъ странѣхъ на увѣхълытъ мѣшны и учрежденія, тогава ный първи быхме осѣдили Лютера за неговитѣ свѣтскы средства; нѣ реформацията е имала на срѣщѣ си легіозны неприятели, готовы на сичко само да вѣстѣржествуватъ. Съ праздыржы и съ голы думы отива ли са срѣщу таквыи силы? Насиліето е омерзено нѣщо; нѣ има случаи, когѣто не е до толкози виновно. Ный са чудимъ на чистый Гуса; нѣ не отричаме прочитаніето си на Лютера, който е направилъ на свѣта повече добро само за това, че са е дѣржалъ по близу до него и до неговитѣ интересы.

Като придава на сичкѣтъ си дѣятельность своя личенъ характеръ, Лютеръ показва голѣмо самоувѣреніе. Той сичко относи къмъ себе си и сичко изважда отъ себе си и отъ народа, който го е произвелъ. Отъ това Лютеръ са сѣгледва голѣмѣхъ исключительность и по отношеніе къмъ другытъ учители и по отношеніе къмъ другытъ народы. Само Германія е призвана да обнови свѣта; ненависть показва Лютеръ къмъ славянетѣ, които нарича съ сѣкаквы лоши имена. У Гуса нѣма тая чѣрта. Той са е вѣоржжавалъ къмъ нѣмцытъ въ Прагѣ, нѣ не отъ исключительность, нѣ отъ чувство на самосѣхраненіе. По причинѣхъ на вассалството на чешскій краль, въ чешко постоянно сѣ са стичали нѣмцытъ и сѣ станѣли толкози, щото сичко е мишало въ тѣхны рѣцѣ; университета, гражданскый сѣвѣтъ и сичкы др. учрежденія. Гусъ прочее е выкалъ срѣщу тѣзи захващанія, а не срѣщу нѣмскый народъ. Въ сѣкый другый случай Гусъ почита нѣмцытъ и николко не ги осѣжда въ нищо.

По отношеніе къмъ самыя Германцы тая исключительность е довела Лютера до голѣмы противорѣчія. Той сабори съ сичкытъ разномыслящы хора и дохожда до исключенія противны на оузы, които е изваждалъ по прѣди. Проповѣдникъ на свободѣтъ въ тълкованіето на св. писаніе, той отсетнѣ отхвърга тажъ свободѣ и иска отъ народа да слуша само него и проповѣдниците, като придава на своето ученіе авторитетъ неуборимъ и като нарича своитѣ книги пълны съ мудрость. Въ наставленіето си къмъ проповѣдниците той прѣдава тълкованіето на св. писаніе на проповѣдниците и показва съ това, че той выкалъ срѣщу напѣхъ само да постави себе си на негово мѣсто. На народа той заповѣда да непрѣподаватъ сичко, нѣ да го учѣтъ само нѣкои нѣща и то въ опрѣдѣленѣ формѣ, за да не ги тълкува криво. На едно мѣсто той исповѣда, че *е князь на небото и има власть да сѣди различнытъ ученія*. У Гуса ный никадъ не срѣщаме таквази самонадѣяность. Той насѣкадъ са явява като увѣщатель и прѣдпазитель. Той е далечъ отъ заповѣдничество, защото е далечъ и отъ мнѣніето на собственикѣхъ непогрѣшимость. Той до послѣдникѣхъ минутѣхъ показвалъ готовность да са отрѣче отъ кривото, ако му го покажѣтъ. Той показва въ мнѣніята си нѣкакѣжъ мягкость, когато поведеніето на Лютера е нѣкакъ строптиво. Не стига дѣто убѣрва мнѣніята на противницитъ си, Лютеръ са моли за тяхното истребленіе ежедневно. Той си казѣ, че не може да заспи, до дѣто не попроси отъ бога пагубѣтъ на противницитъ. И смиренный Гусъ са е молилъ за противницитъ си, нѣ не за пагубваніето имъ, а за спасеніето имъ. Самоувѣренъ и гордъ, Лютеръ на много мѣста нарича себе си святець!

Самооболженіето не оставя Лютера да погледне на своитѣ прѣдшественници и на другитѣ исповѣданія по единъ правилень начинъ. На Гуситытъ той съкога гледалъ съ омързеніе и считалъ името *Гуситы* за най безчестно. Дори и тогава, когато той са запозналъ съ Гусовото ученіе и позналъ неговѣтъ чистотѣ, и тогази пакъ не можилъ да надвѣе олова отвърженіе. Той са отзѣва за Гуса съ почитъ и при се това той мрази Гуситытъ. Веднажъ вѣзълъ съ тяхъ въ сношеніе съ надеждѣ да ги привлече

къмъ себе си; нъ, когато са увѣрили, че усилията му ще останатъ напраздны, пакъ продължавалъ да говори за тѣхъ прѣзрительно.

Ако прѣмнемъ на ученіето на двамата проповѣдници, ний и тамъ ще намѣримъ разлика голѣма. Началото и основаніето на Лютеровѣхъ реформѣ е ученіето за благодатѣхъ Христовѣхъ. Ний вече видѣхме, какъ достигнѣ той до това ученіе. Тука ще кажемъ само каквы сѣтнини е дало то. Подырь Адама сичкыѣ чловѣцы станѣхъ грѣшны и не могатъ да са спасѣхъ отъ само себе си. Тый могатъ да получатъ спасеніе, само чрѣзъ вѣрѣхъ въ Исуса Христа, Сына Божія. Който има вѣрѣ, той има животъ вѣчный, споредъ думыѣ Христовы: *веруай въ мя и иметъ животъ вѣчный*. Вѣрата е даръ Божій; тя са дава отъ Бога безъ участіето на нашѣхъ волиѣ. Чловѣкъ не може да са приготви за вѣрѣхъ съ никаквы усилия; тя са излива въ сърдцето ни отъ Бога и ны прѣражда. — Въ едного чловѣка вѣрата е по слаба, въ другыго по силна; нъ на сичкы докарва спасеніе, защото сичкы освящава. И най слабата вѣра докарва оправданіе, защото Христосъ ни оправдава, Богъ не виѣнява нашѣхъ грѣхове, защото Христосъ ги прикрыва съ своето ходатайство. Слѣдува споредъ Лютера, че спасеніето са получава благодатно за вѣрѣхъ и че дѣлата нищо не значатъ, слѣдов. и не сѣ пужны. Онии който има вѣрѣ, той ще са спасе, защото вѣрата му го учистюва отъ грѣховеѣ. Богъ не гледа нашѣхъ дѣла, а нашѣхъ вѣрѣ. Каквыто и да сѣ нашѣхъ дѣла, Богъ отецъ не ще ни сѣди по тѣхъ, нъ ще ни гледа чрѣзъ кръвьѣ на Исуса Христа и чрѣзъ кръщеніето. Лютеръ не мыслилъ да отхвърли съвсѣмъ дѣлата; той некалъ да ги постави само на заднето мѣсто, за да даде сила на вѣрѣхъ. Нъ простый свѣтъ не гледа тѣй; той приелъ че новото ученіе развързва чловѣка отъ длѣжностѣхъ за добры работы. На ли работыѣ не докарватъ спасеніе, защо да са грыжѣ за тѣхъ? Веднажъ освобожденъ отъ евангелскыѣ заповѣди за добры дѣла, чловѣкъ не ще са забави да са прѣдаде на съкаквы мързости. Така и станѣло. Самъ Лютеръ казуе, че малко го е грыжѣ, ако не е изпълнилъ закона. Вѣрата ще го спасе, че дѣлата му. Думыѣ на Христа: *идите отъ мене про-*

кѣятѣ, поменше не сътвористе ни единого сего — Лютеръ тълкува: *поменше не въровасте въ мене*. Също тъй прѣтълкува и думытъ на апостола Павла: *аще имамъ всю вирѣ, яко и юры прѣставляти, любви же не имамъ ни-что же есмѣ*. Какво ще извади народа? Той никога не ще разбере тъкоститѣ на Лютера, че правината състои въ побужденіята и чловѣкъ бива правъ безъ дѣлата и прѣдъ дѣлата, когато вѣрата му е силна. Самъ Лютеръ съгледалъ пагубнитѣ слѣдствія, и въ наставленіята си къмъ проповѣдницитѣ казва: народа става самонадѣянъ и без-наказанъ. Той слуша проповѣдытъ за отпущеніе и мисли, че отпущеніето става безъ покаяніе. . . . Трѣба често да му са говори за Божій съдъ и да са заплашва съ наказаніето божіе. Прѣдъ народа вѣрата трѣба да са крые въ закона, въ заповѣдытъ и въ страха божій. Трѣба да са казва, че Богъ иска добры работы. — Непріятелитѣ повтаряли и Лютеръ потвърждавалъ, че народа наистинѣ станалъ като конь безъ юздѣ, откакъ са освободилъ отъ добрытъ работы.

Таквызи сѣтници е докарало Лютеровото ученіе за благодатьтъ, която са е обѣрнѣла на крайностъ, отъ ко-жто и самъ Лютеръ при стари отстъпва. У Гуса нѣма тая еднострѣмчивостъ. И той проповѣда че спасеніето са дава чрѣзъ вѣржтъ; нъ заедно съ това припознава, че тука трѣба да съдѣйствова и нашата волѣ, съ добрытъ си дѣла и съ покаяніето. На кѣсо, Гусъ приема необходимостътъ за добры работы въ дѣлото на оправданіето и признава, че безъ собствены побужденія, туку тъй съ вѣржтъ, не са достига спасеніе. Тука Гусъ са отличава отъ Лютера, отличава са и отъ католичеството, което та-кожде проповѣда добры дѣла, нъ не гледа побужденіята. Стига да има добры дѣла и много жертви на духовенството; послѣднето ще ти отвори вратата на царството небе-сно. Гусовытъ добры работы трѣба да излазятъ отъ во-лѣтъ и отъ съзнаніето, трѣба да бждѣтъ усилія на на-шжтъ волѣ, а не туку виѣшны дѣла. Виѣшнытъ дѣла безъ добры побужденія и безъ любовь не оправдаватъ. За да иматъ оправдателнѣ силѣ, трѣба да излазятъ отъ вѣржтъ и отъ покаяніето.

Гусовото ученіе за покаяніето стои много далечъ отъ

католическото. Католическото духовенство учи, че грѣхове-
тъ са прощаватъ на исповѣдѣтъ отъ священника. Гусъ
казува че грѣхове-тъ са прощаватъ само отъ Бога, а свя-
щенника разрѣшава само отъ церковникѣтъ спитиміѣ. Грѣ-
хове-тъ никой не може да прости, когато нѣма раскаяніе
у грѣшника. Католицытъ като привожда-тъ думытъ Христо-
вы: *Еже аще связеше на земли, связана будетъ на не-
беси*, казватъ че священника има силѣ да развърже отъ
грѣхове-тъ. Гусъ отговаря че ако бѣхѣ таквызи думы-тъ
Христовы, тогава апостолытъ щѣхѣ да да ги разбиратъ тѣй.
Нѣ ный видимъ, че апостолъ Петъръ не развързва Симона,
нѣ му казва: *моли са давно ти са простѣхѣ грѣхове-тъ*.
Може ли Петъръ да развърже онова, което Богъ е съеди-
нилъ? Можаше ли той да прости Іуда прѣдателя и други-
тъ грѣшници? Отъ тука са види, че Гусъ придава голѣмо
значеніе на покаяніето и прави това таинство повечето въ-
трѣшно. Той приема и внѣшникѣтъ исповѣдъ, нѣ утвърждава
че съ истинско вътрѣшно покаяніе може да са спасе че-
ловѣкъ безъ внѣшнѣтъ исповѣдъ, каквото мытаря са спасѣлъ
съ съкрушеніе на сърдцето.

Настроенъ да мысли че оправданіето дохожда отъ вѣ-
ржѣтъ и вопрѣкы нашитѣ дѣла, Лютеру бы слѣдовало да
отхвърли покаяніето. И наистинѣ той го изхвърлилъ отъ
числото на таинствата и отъ първо не му давалъ голѣмо
значеніе. Той го присѣдинилъ на причащеніето само то-
гази, когато видѣлъ, че хората са обѣгнѣли на вѣржѣтъ
и не щѣтъ да знахѣтъ за добры работы и за очищеніе
чрѣзъ покаяніе. Лютеръ са повърнѣлъ къмъ покаяніето,
каквото са повърнѣлъ и къмъ добрытъ работы. Той иска
покаяніе за лошитѣ дѣла, когато до сега проповѣдаше, че
добрытъ дѣла не спасаватъ, а лошытъ не осуждаватъ вѣ-
рующаго! Такава е непослѣдователностѣтъ на тоя великъ
мжжъ. Въ горѣщияхѣтъ на своитѣ прѣпиранія съ католицы-
тъ той достигнѣлъ до отричаніе на много работы, които
отсѣгнѣтъ припозналъ за необходими. Намѣсто да са стреми
да очисти вѣрваніята и правилата отъ злоупотрѣбленіята,
Лютеръ ги отричаше съвсѣмъ, за да са повърне пакъ къмъ
тѣхъ слѣдъ много години. Иматъ право оиѣзи, които са
отдѣлили отъ Лютеровото ученіе и отхвърлили закона на
В. Завѣтъ, като ненуженъ за вѣрующія. Иматъ си мѣсто

и горчевинитѣ, които посрѣщаше Лютеръ на края на живота си, когато отсѣкхъ му показвахъ противорѣчіята и отъ сѣкхъ са появявахъ новы секты въ протестантството. Само тогази позна той сичкатъ крайностъ на своето учение и изрѣче, че *сега друго-яче бы учили народа, ако бѣше поченъ да го учи.*

Противорѣчіето бѣщи и въ другитѣ области на ученіето му. Споредъ Лютера священството е излишно, защото Христосъ освятилъ сичкитѣ христіане и сичкитѣ неправилъ священники. Лютеръ упразднилъ прочее священство и на мѣстото му въздигналъ проповѣдничеството, като го свалилъ на степенъ на общественно служеніе. Правителството или самата община ще утвърждава това служеніе, защото правителството е отъ Бога, а гласъ народа, гласъ божій. Така е било отъ първо, когато Лютеръ бѣше въ силѣтъ на борбѣтъ съ католическото духовенство. Нѣ отсѣтне общественното служеніе са обрнѣ на такъози служеніе, което надминава божественното служеніе на Латинското духовенство. Проповѣдникитѣ Лютеръ поставя тѣй високо, щото рѣшеніята имъ иматъ силѣ не за единъ общинѣ само, нѣ и за цѣлѣтъ черковѣ. Ако и избранъ отъ началството, проповѣдника не зависи отъ никого въ дѣлата на вѣрѣтъ и съвѣстѣтъ. Проповѣдникитѣ сѣ князове божіи, които иматъ власть да обличаватъ и да наказватъ. Проповѣдничеството е висока служба: проповѣдника та избавя отъ вѣчнѣтъ смъртъ, дава ти вѣра и животъ вѣчный. Чрѣзъ проповѣдѣтъ са просвѣщаватъ сърдцата и са излива духъ святый, както са казва въ Дѣліята. Съ единъ думѣ проповѣдника е господаръ на душитѣ. Нѣ пита са: когато проповѣдника е ималъ такъози власть и былъ посрѣдникъ между Бога и хората; защо да остраивае духовенството което претендира сѣщото значеніе?

Гусъ не отхвърга духовенството, нѣ и не му придава такъози власть, какіаго Лютеръ на проповѣдникитѣ. За Гуса духовенството е священно служеніе, нѣ не само по себе, а защото прѣзъ него дѣйствова божіята благодать. Духовнитѣ извършватъ таинства, чрезъ които са излива благодатьта, нѣ самы нѣматъ никакво значеніе въ тѣзи таинства, защото благодатьта са дава не отъ святостѣтъ на священника, а по силѣтъ и словото на Бога. И чрѣзъ най

грѣшный священникъ са излива благодатъта. Кога е тѣй священника нѣма тука намѣсѣж и не може да са горди съ служеніето си. — Кой сега отъ двамата проповѣдници е по основателенъ и повече отнема незаконно присвоенытъ права и власть на духовнытъ? Кой е былъ повече послѣдователенъ?

Вѣренъ сынъ на първопачалижтѣ черковѣ и на съборитѣ, Гусъ приема тѣхното ученіе и тѣхнытъ учрежденія, като придава на сѣко настоящето му значеніе; а пропикнхтѣ съ убѣжденіе въ своето призваніе и въ великостѣтъ на дѣлото, Гусъ къмъ сичко са отнася съ приличното вниманіе и въ сичко са показва равенъ на себе си. За него женитбата е таинство, зящото е наредено отъ Бога и освятено стѣ Исуса Христа; нѣ не по долне е и безженството, когато то е направено отъ любовъ къмъ Бога и къмъ служеніето на другитѣ. Той хвали първжтѣ нѣ не прѣстава да възвишава и второто, когато то отговаря на Евангеліето. Разсърденъ на католическытъ учреждения въ борбжтѣ си съ тѣхъ, Лютеръ постепенно си прояснява мислїята и постоянно са бори съ сичко, що е католическо. Той не намира нищо добро въ монашеството и го отхвърля; той хвали женитбжтѣ, но и неѣ сваля на еднѣ простѣ потребностъ за челоѣческжтѣ тѣлесностъ. Женитбата за Лютера не е таинство; тя е свята само защото е необходима за челоѣка, когото е Богъ създалъ. Богъ създалъ челоѣка двоенъ (чифтъ), както и сичко въ природжтѣ; слѣдователно това е сїстоянїето, което иска Богъ отъ насъ. Че Богъ не одобрява монашеството, свидѣтелствова това, дѣто Той често проважда пустынницытъ да са научатъ добродѣтель у нѣкои мїряне. Отъ тука излазя, казва Лютеръ, че нашїй животъ на земжтѣ трѣба да бѣде подобенъ на живота на патріарсытъ: да са женимъ да живѣиме мирно и да са занимаваме съ домашното си хозейство. Лютеръ до толкози е проникнхтѣ съ това убѣжденіе щото много са занимава съ него и опрядѣля по тѣнко сичкытъ занятія домашны. Тука той са явява чало на своето врѣме и дава на женжтѣ твърдѣ долне мѣсто въ семейството. За да са разбере това по пълно, азъ ще приведа едпо мѣсто отъ неговытъ поученія за домашный животъ. — Богъ направилъ женжтѣ съ тѣсны грѣды и съ широко стѣ

далище, за това въ нея има малко умъ, много *смиѣнь*; това показва че тя трѣба да сѣди въ кѣлици. Мѣжъ напротивъ направилъ съ широки и испъкнжли грѣди, за да вмѣсти въ него повече умъ и сила, и да покаже, че той е сътворенъ да върви напредъ.

Веднажъ като свалилъ женитѣжъ на просто удовлетвореніе на естественнѣжъ потребностъ и като поставилъ идеала на земный животъ въ подражаніето на патриарсѣжъ, Лютеръ отворилъ пѣтъ за новы злоупотребленія. Поевили са Лютераны, които удобрили многоженството и го поддържали, защото виждали, че Богъ го допускалъ на патриарсѣжъ. Ето друга слабостъ на Лютеровото ученіе. То не зема въ вниманіе състояніето на умоветъ и проповѣда правила, които лесно са обрѣщатъ на злоупотребленія.

И у Гуса и у Лютера са проявява прѣдопрѣдѣленіето; нъ у Гуса то носи другъ характеръ. Той говори, че Богъ отъ начало знае, като всевѣдущъ, кой ще заслужи съ дѣлата си спасеніе; а Лютеръ говори, че Богъ ще даде спасеніе на сички, които върватъ. Слѣд. никой върень не може да са съмиѣва за спасеніето си. Нъ неврѣнѣжъ? Тѣхъ сѣ осѣдени на погибель. Дѣто ще каже Богъ съ своето знаніе еще отъ напредъ ги е опрѣдѣлилъ за погибель. Отъ таквози основаніе Калвинистѣжъ не са забавили да извадѣтъ отчаяниото правило за прѣдопрѣдѣленіето, че едни сѣ назначени отъ Бога за спасеніе, други за погибель, каквото и да чинѣжъ.

Въ ученіето за причащеніето Гусъ пріемалъ прѣсуществованіето, а Лютеръ припознавалъ само *дѣйствителното присѣдствіе Христово* въ таинството, нъ не и прѣсуществованіето.

Въ ученіето за черковѣжъ и Гусъ и Лютеръ отхвъргатъ значеніето на папѣжъ и голѣмѣжъ власѣ на духовенството. Нъ додѣто Гусъ отхвърга власѣжъ на съществуещото духовенство, Лютеръ иѣ принасѣжъ на проповѣдницѣжъ. Въ уборваніята си на папството и на папскѣжъ теоріѣжъ, Гусъ са държи словечето отъ Евангеліето и опровѣргава папскѣжъ притязанія съ неговѣжъ думы.

Папата е глава. Гусъ отговаря: Христосъ е глава, *Папата е видима глава.* По напредъ да са докаже, че па-

пата може да бѣде глава, когато Христосъ казва: *азъ съмъ съ вами до скончанія вѣка.*

Кардиналитѣ сѣ тѣлото церковно. — Тѣлото сѣ в рнытѣ. — Папата е наместникъ Христовъ. защото ѣ казано: паси овцы мой. Тѣзи думы не даватъ власть, искать животъ примѣренъ и служеніе на церквѣтъ, отъ вара Гусъ.

Ты еси Петъръ и на семъ каміени созижду церковь. — Камѣка тука е самъ Христосъ, както тѣкуватъ отцытъ Между апостолытѣ не е имало разликъ: сичкы сѣ бы равны. Защо самъ Петъръ не избра Маттея? Защо самъ той не даде власть и службѣ на Павла? Защо Петъръ ѣ покорява на апостолытѣ, когато го проваждатъ въ Самаріи (Дѣянїя)? Защо Петъръ не расподѣля службѣтъ на другытѣ апостолы?

Ако сставя Евангелїето, Гусъ го прави за да търсѣ потвърденіе на доводытѣ си въ съчиненїята на отцытѣ и въ церковнытѣ Исторїѣ. Не е нужанъ папата, защото черковата е живѣла цѣлы вѣкове безъ него и защото тя са води отъ духа святаго. Безъ папата черковата е цвѣтѣла съ великы хора и добродѣтели. Отъ какъ са е появилъ папата черковѣтъ сѣ налеглили сѣкаквы злины. Въ Исторїѣтъ Гусъ показва голѣмо незнаенїе; той вѣрва, че папата и кардиналытѣ сѣ наредены въ 301 год. когато Константины ужъ надарилъ черковѣтъ съ власть и силѣ.

Като по-дыренъ по вѣрмето и по-практиченъ, Лютеръ показва по дълбокы познанїя въ Исторїѣтъ и опроверженїята му сѣ по силны. Той знае подложността на дарителното Константиново писмо, знае много нечисты средства на папытѣ и удря направо въ очитѣ папското могущество.

Додѣто Лютеръ са бори съ авторитета на католичество, той проглашава религіознытѣ свободѣ на широко. Нѣ щомъ са свършеа борбата и протестанството стѣгна на здраво, той избѣнява мнѣніе и почева да прѣсѣдува сичкы онѣзи, които отстъпватъ отъ православното протестанство. Той ограничева свободѣтъ на вѣрнытѣ и ги наказва съ запрѣщенїя и отлученїя отъ обществото. И това малко: той удобрява прѣсѣдванїята и въорѣжава свѣтскытѣ власти срѣщу сектаторытѣ. Той самъ са хвали, че са борилъ съ повече отъ 20 секты и че повечето отъ тѣхъ цотѣкадѣ.

Какъ ги е потыкувалъ това са види отъ исторііѣтъ : той ги е потыкувалъ съ ножъ и съкаквы притѣсенія, каквото е направилъ съ анабаптистытъ и антиномытъ. Тая непослѣдователность е удивлявала съврѣменнытъ хора ; тя прави съкиго да са диви и днесъ. За насъ, които по лесно обгръщаме отъ далеко сичкый животъ на Лютера, това противорѣчіе лесно са разришава. Лютеръ е чловѣкъ за порядкъ и за дисциплинж ; той излѣзе отъ този пкътъ, увлеченъ отъ нужджтъ ; но щомъ останж на само себе си, той са повѣриж на прѣдишнытъ чувствованія и поченж да иска подчиненность, ако ще бы и на силж. У Гуса мнѣніята сж изработены не отвънъ и не по наляганіето на виѣшнытъ обстоятелства ; за това тый иматъ строго единство и послѣдователность. Той отначало е былъ срѣщу гоненіята, такъвъ си е останжлъ и до край. Той проповѣдалъ, че духовнытъ трѣба съ молитвж и търпѣніе да побѣждаватъ противницытъ, а не съ гоненія.

Въ едиж чьртж двамата великы проповѣдници си приличать напълно ; това е въ неутомимжтъ дѣятельность. И двамата сж работили вѣнъ отъ мѣржжтъ много. Въ 20 год. Гусъ е написалъ толкова съчиненія, той е писалъ толкова писма, изрѣкълъ е толкози проповѣди и прочелъ е толкози лекціи, щото чловѣкъ са чуди на тайж работливость. Ако прѣминеж на Лютера, нашето чуданіе ще стане еще по голѣмо. Освѣнъ дѣто е прѣвелъ сичкжтъ библиѣж на нѣмскы ; освѣнъ дѣто е написалъ обясненія на сичкытъ библейскы книги ; освѣнъ дѣто е съчинилъ толкова свои книги и писма ; той е проповѣдалъ ежедневно и постоянно е челъ лекціи въ университета. Таквызи плодовиты сж были тѣзи двама мжжи, които си дигали гласа срѣщу Римъ въ опѣзи врѣмена, когато той е заповѣдалъ на царіетъ и ги е държалъ прѣдъ вратата си като покаяницы, или е стѣпалъ на шійжтъ имъ въ знакъ на своѣтъ власть : Напстинж, тѣхнытъ гласове не сж были самниничкы : и подиръ тѣхъ и прѣдъ тѣхъ мнозина другы сж дигали гласеветъ си и са отличавали черковнытъ злоупотрѣбленія ; нъ тѣзи гласове сж были толкова слабы, щото не сж могли да подигижтъ нито черковата нито народа. Въ тѣхъ не е имало достатѣчнж умственж и нравственж силж, за да расклатѣтъ умоветъ и да имъ вдѣхнѣтъ любовь къмъ новытъ

стремленія. Тая честь принадлежи на Гуса и Лютера, отъ които първый произвелъ религіозно движеніе въ Чехію, а другій въ Германію и въ другитѣ страны на Европѣ.

Ако теглимъ чърты подъ двѣтѣ личности и поискаме да си дадемъ отчетъ, коя отъ тѣхъ е по великъ, отговора ще бѣде доста труденъ. Лицата може да са гледатъ отъ различни страны. Единъ може да мѣри проповѣдницитѣ по едно, други по друго. Ный ще са помѣчимъ да отговоримъ на това питаніе само отъ двѣ страны. Ако земемъ личноститѣ отдѣлно отъ онова що сѣ извършили, Гусъ стои по горѣ отъ Лютера и по нравственихъ чистотѣхъ и по логичностъ, и по зрѣлостъ въ понятіята; нъ ако цѣнимъ лицата по тѣхнитѣ дѣятелностъ и по сѣтнинитѣ отъ тѣхъ дѣятелностъ, тогава Лютеръ стои по горѣ отъ Гуса, защото само той е можалъ да освободи Европѣ отъ папското робство и да отвори широкъ пътъ на образованіето и на свободното изслѣдваніе. Противорѣчіята въ неговитѣ дѣятелностъ никога не унижаватъ неговитѣ заслугъ, защото живота никога не върви по строгитѣ законы на Логикитѣ и никога не е лишенъ отъ противорѣчія. Колкото по обширна е дѣятелността на чловека, толкози по силно е и въздѣйствието на срѣдитѣ, толкози повече случаи са прѣдставятъ и за противорѣчіе.

И двамата сѣ религіозны, нъ едина има спокоинъ духъ, защото е далечъ отъ съмнѣніе; а другій неспокоинъ, защото е пѣленъ съ съмнѣнія. Отъ това излазя честото явленіе на Лютера до и послѣ реформаціитѣ.

ОТГОВОРЪ НА ОТГОВОРЪ

(Вижѣдъ брой 11 -й, год II).

22. — Съставителя самъ си испорчилъ картината и чрезъ обясненіето си, и само по себе; тукъ не е виноватъ критикътъ, който намѣрилъ работитѣ не тѣй, както ги обяснява или както му ся щало нему. Ето защо хората си не могатъ да зема назадъ, защото необычамъ да говоря динъ

та прѣзумъ, а прѣдоставямъ Г-ну Н. Павлову да развѣе въ нѣкое ново обѣсненіе своитѣ понятія за анатомія, въ която може и да ся похвали самъ справедливо, понеже не ми поияся да ся впускамъ азъ въ такыва разсужденія, кѣто глѣдамъ на кривата или парализирана рѣка на Аспаруховіятъ войникъ или Крумовіятъ байрактарицъ.

23. — Отъ гдѣ е взелъ Г-нъ Н. Павловъ че го обвинявамъ въ кражба? Азъ не го обвинявамъ въ нищо, а му загатвамъ и изговарямъ, и сега му изговарямъ, че въ картината му »Аспарухъ« лицата иматъ нѣщо и общо съ тиновѣтъ на иконитѣ : Исусъ Христосъ и Божія Майка на олтаря въ новыятъ Свищовскы храмъ, толкозъ. Пакъ ще повторѣхъ : много сте еднообразенъ : едно или двѣ лица въ сто души, между които разликата е само въ патруфата, брадытъ калпацытъ. Въ потвържденіе привождамъ новата ви картина »Крумъ страшний« гдѣто тая истина ся види доста наглядно. Въ »Крума« има лица заеты отъ »Аспаруха.«

24. — И тѣй, пай почтенѣйшій Г-не, не сте крали, нѣ сте само еднообразенъ отъ кѣмъ типовытъ, а туй е скучно. Ако бѣхте подражавали на-другы по-добры отъ васъ, щяхте да снемите отъ натура не само единъ два заучены стереотипа за съчененіята си, нѣ щяхте да обърнете вниманіе на разнообразността въ дѣйствителността и да отбирате оныя типове, въ които бы сте видѣли сичкытъ данны за да ви служатъ за образецъ въ идеалытъ ви, които по тойзи начинъ щяхъ да станатъ и по разнообразни, и по свѣжи, новы и ефектны. Нѣ вый не сте отишли до тамъ да си біете главата съ разны копиранія отъ натура, а импровизирате единъ и сѣщъ типъ въ разны обстановки и костюмы, кога съ дългы и коси, мустаки, брады, кога съ късы, дългы и широки дрехы, съ мантии, шалвары, кога пакъ съ опнаты; кога въоружены като хората, кога безъ всякъ признакъ за орженность; кога съ глупаво израженіе въ лицето, подобно на »Крума«, предъ когото държатъ на мечъ главата на Никифора, а той стои спокоенъ кѣто Китаецъ, кѣто че глѣда и не види, слуша и не чува ! Былъ ли бы критика виновать, ако бы забѣлязалъ съставителю-художнику, че и въ живописъта, подобно и въ самата дѣйствителность, трѣба да ся изражава въ лице-

то на идеалитѣ му борбата на вънтрешнитѣ страсти? Крумъ трѣбвало бы да изражява момента когато е изсказвалъ паметнитѣ си думы, пълны съ праведливо негудованіе и дълбокъ укоръ: »Не рачи міра, на ти съкира!« И не Никифоровата глава отпръдъ му, нѣ самъ Никифоръ съ смъртна блѣдность въ лицето, готовъ да испій кървавата чаша, приготвена отъ самиятъ Крумъ страшній. Колко поразителна бы была сцената, ако бы художника поставилъ двамата характера единъ срѣщу другиятъ, — Никифора блѣденъ нѣ высокомеренъ и кѣто че хладнокрѣвенъ на гледъ, съ кръстосаны ръцѣ, да глѣда на Крума, а Крумъ съ грозна повелителна рѣка да указва на Никифоровиятъ палачъ, който стои съ обнаженъ и поподигнатъ мечъ въ рѣка, готовъ по първиятъ даденъ сигналъ да сHEME отъ недостойнитѣ плещи на византиеца неговата горда глава! Колко правда бы ся заключявало, въ сцената, колко игра въ обстановката характеритѣ, и колко цвѣтове въ лицата. Нѣ нашата хората е за »Аспаруха.«

25. — Макаръ и не до тамъ картината Аспарухъ все си намѣри и ще си намѣри усердни поклонници и купувачи, както ще си намѣрятъ и сичкитѣ произведѣнія на Г-на Н. Павлова по тая часть. Нѣ автора не ми е избралъ критиката. Было бы подлостъ отъ моя страна, ако быхъ му позавидовалъ въ нѣщо. Сѣщо и скицата му азъ не помия да съмъ ѣж видѣлъ въ Свищовъ; а ако съмъ видѣлъ, то непрѣмѣнно въ други видѣ, или ще съмъ ся изразилъ за неѣж категорически още тогыва, и за таланта на Г-на Н. Павлова безъ всякакви комплименты или забивалки.

26. — Ну да, толкозъ сте могле, толкозъ сте направили, тѣй речете, нѣ клеветникъ не съмъ былъ никога и не само не съмъ клеветилъ хора, които съмъ уважавалъ и — пакъ мразилъ, нѣ и не съмъ правилъ никакви комплименты за тѣхнитѣ отличителни качества, такъвъ съмъ азъ. За достоинствата ви нека ви хвали другъ, азъ ще укажа само на кусурътъ ви, тукъ ще бѣде моята услуга, ако ся почте критиката ми за нѣщо.

27. — Въ обясненіето си автора ся нѣкакъ изразилъ че бы былъ счастливъ, ако публиката отдадеше неговото издѣліе на душевнитѣ произведѣнія; това е една косвенна

претенция на творчество, слѣдователно едно искушеніе за слава, въ което захваляме негова милость, съ прѣдпазванія само татива искушенія да му идватъ на умъ по наредъко, защото тѣ отнематъ у художника много отъ къмъ непринужденността и естественността въ твореніята му : интересътъ слѣпи, а славата слѣпи и прѣнебрегава здравіятъ умъ.

28. — Да бѣхъ ся училъ живописъ като съчинителя систематично и за специалность, не щяхъ да ся крижъ сега задъ вратата, по выраженіето му, и да ся провиквамъ съ гласъ голѣмъ, нѣ щяхъ да изляза на художественно състязаніе съ негова милость. И бѣдете увѣрени, бѣхъ ви почудилъ отчасти. Нѣ то не ми е възможно, освѣнъ развѣ да ви безпокоя, бутамъ и побуждавамъ сегисъ тогисъ да станете по искусенъ, защото ако и да не владѣя вашата специалность, за то душата ми е сродна на хубавото, което обичамъ, та отчасти за моето собствено правствено и естетично удовлетвореніе.

29. — Единъ младежъ учи художество въ извѣстното училище или академія, отъ гдѣто излѣзва само подготвенъ, нѣ не съвършенъ ; съвършенството си добыва сетнѣ чрезъ постоянно упражненіе. Сжщето искахъ да искажъ и азъ въ онова мѣсто, гдѣто сте ся видѣли докаченъ въ критиката ми. Тайната на художеството повтарямъ, състои въ туй : да си постоятъ, много търпеливъ и внимателенъ за да доведешъ трудътъ си до нужното и *нарочито съвършенство*.

30. — Ако не съмъ ся показалъ въ нищо, то какъ ще съмъ многознающъ ? и кой може да мя повѣрва за такъвъ, кѣто не мя знае още ? А много философія не ся изискува отъ едного критика за да каже двѣ думи върху вашіятъ »Аспарухъ.« Отнесохъ ся и ся отнасямъ къмъ Басъ кѣто кѣто българ. художникъ, Г-не, обичамъ произведеніята Ви, къмъ българинъ, нѣ кѣто българинъ же съзнавамъ че сж далеко по долу отъ всяко чуждо добро произвѣденіе отъ тойзи родъ.

31. — Да бѣхъ на ваше мѣсто прѣдставилъ бѣхъ »Аспаруха« почивающъ въ нѣкоя долина, окруженъ отъ боярѣтъ си и народа си. И тѣй бѣхъ далъ нагледача много повече доказателства за пѣстрота въ приключеніето, нозы-

тъ, одеждѣтъ, типовеѣтъ, и орѣжіята; направилъ быхъ и саміятъ зритель да си отпочине гледомъ и да ся оттегли въ справедливо самодоволство, съ утѣшено сърце и задоволенъ вкусъ; нъ *de gustibus non disputandum*.

32. — Археологіята ви състои много на языка, сир. често ѣхъ повтаряте. А знаете ли, че който повтаря често една сѣща дума, или фраза и удри на неѣжъ, той или трѣба да ѣхъ разумѣва добрѣ, или пакъ го е гнѣвъ, че му сѣжъ направили забѣлѣжка съ нейно посредство. И пакъ пове-че правда има въ облеклата на нашитѣ дѣды прѣди ^{100/200} години, които носихъ на глава своеобразны шубарки, отъ колкото облеклата на прапрадѣдытъ на автора, които сѣжъ прѣдставены съ качулы отъ врѣмето на Михалъ Витязя и XIV вѣкъ.

33. — Зълъ, зълъ Г-нъ Н. Павловъ, нъ нека ся позли, ще му прѣмине: него ще помнятъ потомцытъ, а не мене, който не могъ да очъртаѣхъ правилно единъ носъ а пакъ дръзвамъ да осѣждамъ другытъ компетенты съ такыва критики на 8. листа, да исказвамъ въ тѣхъ работы, които автора може бы е искалъ да утаи, сир. че фигурытъ му сѣжъ май карикатурнички и приличны на косматы мечета, криво-рѣжки и пр. и какъ да означимъ погрѣшкытъ на контюрытъ му? Подобава ли на единъ критикъ туй съпърничество.

34. — Не е ли смѣшно единъ профанъ като насъ, който не ся е отличилъ още въ нищо да дръзва да докача заслуженіятъ авторитетъ на единъ такъвъ художникъ?! Имате право, Г-не Творче, да ми изговарите и отъ ваша страна за моето дълговрѣменно прозябеніе за да мя накарате да ви отговорѣхъ: врѣмето е мое, и днесъ и сутрѣ; или, що е още по справедливо, гдѣто ще права, творя и пр. криво, по добрѣ съвѣстѣ да не ся задавамъ да съчинявамъ за публиката, до гдѣто имамъ лоши примѣры прѣдъ себе си, отъ страхъ да не възбуда сѣбѣхъ съ своитѣ печены и недопечены произведенія. Таквотъ е моето правило. Въ дѣлата и усѣщаніята на съвѣстѣта на другытъ не ся мѣшамъ, развѣ само въ отношеніе на самытъ произвѣденія и хвалбы за тѣхъ до колкото е позволено на единъ критикъ да ся мѣши, и сичко това, ако бы ни забѣлѣзалъ даже нѣкой и казалъ: който ся бои отъ вълкѣтъ, да не ходи въ гората.

35. — Житіе не съмъ писалъ Г-ну Н. Павлову, и, ако

му съмь изговорилъ за назадничеството му въ десеть тѣхъ години, не мыслиж да съмь направилъ нѣкое прѣстъпленіе; съ туй желяж да ся стресни въ искусството си, каквото и да сж неговитѣ обстоятелства: добри или пакостни! —

36. — Не е доста да рече човѣкъ: »толкозъ знамъ, толкозъ направихъ.« Това е лъжовна мысль и слѣдствие отъ насилственна гнѣвуваніе; трѣбало бы да ся казва великодушно: ще ся старая да направж по доброто. Какво право ще намѣри и слѣдъ 70 години критика въ съставителя на »Аспаруха«; какво насърденіе въ добросъвѣтностъ ще видятъ оня, които трѣбва да ся яватъ слѣдъ малко, за да си оспорятъ мѣстото на българскы художници!

37. — Излѣсте отъ съмнѣніе: разгледвахъ картината ви доста врѣме; тя стои често отпрѣдъ ми. Типоветѣ и дрѣхитѣ не сж ся измѣнили още въ »Аспаруха,« нѣ свидѣтельствуватъ отчасти и въ картината »Крумъ.« Когато очертаніето само на една коя да е часть въ една картина ся случи да бѣде не сполучно, тогива и сичката картина си губи ефекта.

38. — Гдѣ сж другитѣ чети на тримата остали братія на Аспаруха? Единъ живописецъ, искусенъ да пише куче, хрумнало му да напише левъ, нѣ кѣто неможялъ да го скаряса, написалъ куче и подписалъ: туй е левъ, а не куче. Нѣкой си му заблѣжилъ че то е куче, а не левъ. Лъжешъ безстыднико, отговорилъ живописеца, левъ ie! Сжщото се случва и съ Г-на Н. Павловата картина. Куче а не левъ ще викаме и ный, до гдѣ не видимъ левѣтъ, а донего врѣме ще считаме съчинителя неправъ и чевръстъ на безмысленны попражжы. Нашитѣ оцѣненія върху картинитѣ на Г-на Н. Павлова ще си останатъ характеристика, до гдѣ не си исправи грѣшкитѣ относительно искусството си самъ съчинителя, кѣто му оставаме широко и свободно поле да ся хвали съ своята анатомія, платія, мускулы чрезъ платія, и пр.

39. — Многогодишнето мълчаніе е признакъ или на недѣятелность или пакъ на дипъ голѣма и серіозна дѣятелность. Първото е явно, а второто не ся види въ картинитѣ »Аспарухъ« и »Крумъ.«

Има мнозина (и отъ нашитѣ нѣкои) които правятъ спекулаціи съ искусството на другитѣ: литографиратъ и про-

давать всякакъвъ хламъ, (не рѣдко и изрядны произведе-
нія) на чужди художници и маляры, на мѣсто работы изя-
щны и отъ чистъ народенъ характеръ. А моята хората бѣ
съчинителя да не подпада въ категоріята на спекулантитѣ;
нѣ да глѣда да държи себе си въ почтено разстояніе отъ
тѣхъ съ посредството на самото си искусство. Възнагражде-
ніето не му е липсало и нѣма да му липса, а нашитѣ съ-
тестественници сѣ длъжны да помагатъ за расправяніето на
картинитѣ му, защото тѣй чиякъ ся насърдча повече. Нѣ
Г-нъ Н. Павловъ трѣба да помни вынагы, че съ всяко не-
гово произведеніе вкуса у хората расте и става още по-
трѣбователенъ.

40. — Законътъ на картината се основава отъ части и
на законитѣ на логиката: ако произведеніето е криво, и
производящата душа трѣба да има нещо криво у себе си.
Какъ да не споменешъ оногози, когото виждашъ въ произ-
веденіето му, който ся увира за да го признаятъ Творецъ.
Надѣвами ся тия думы мои да не сѣ фантазія, жизнеопи-
саніе и проч.

41. — Да ся не сърди автора, нѣ да залегне наистина
да исправи недостаткитѣ си и да ги недопуща вече въ бѣ-
днитѣ си картины, въ които да ся вижда повечко разноо-
бразіе, игра на страститѣ, въ природата, и проч.

42. — Отпрѣдѣ ми стои втората ви картина »Крумъ стра-
шный;« много имаше да забѣлжж и за нежъ, нѣ удържамъ
ся до врѣме за да не дамъ поводъ да избухне нова на-
пралина между мене и Г-нъ Павлова. Свършвамъ: и до-
брѣ ще стори автора да ся неотчайва. Нѣ азъ съ недовѣ-
ріе глѣдамъ на неговитѣ бѣдни герои »Борисово креще-
ніе« и »Борисъ съ кръстътъ въ ржка побѣждава« които ни
общава съчинителя, защото отчасти е неисправимъ. Нѣ да-
вно ся разубѣдж въ бѣдѣщемъ за да искажж при първа въз-
можность и онова, което нарочно неисказвамъ и тукъ въ
полза на неговия несумиѣнъ талантъ. Азъ съмъ отъ о-
ныя, които хвалятъ, кѣто се убѣдятъ на пълно въ дѣйстви-
телнитѣ и очевидны достоинства на чияка; а до него
врѣме белкимъ ще ся удаде на автора да постигне онова,
за което му молиствувамъ.

В. Поповичъ.

ОТКРОВЕННОСТЬ И БЛАГОРАЗУМІЕ.

Въ Индія имало единъ младъ чловѣкъ, на имя Бади. Него фортуната щедро надарила съ даровѣтъ си, а природата съ самыѣ най-добры свойства — съ чувствително сѣрдце, съ добра и откровенна душа. Ако подѣ рѣчѣта добродѣтель са разбира нѣкое извънмѣрно усилие, то Бади не былъ добродѣтеленъ; прочее той въ самыѣ благородны и великодушны постѣпки слѣдувалъ само единичкото побужденіе на сѣрдцето си. Бади никога не осаждалъ, глѣдалъ на хората откажъ добрата стѣрна. Въ обхожденіето си былъ кроткъ, въ мыслитѣ си благороденъ; былъ вѣренъ пріятель, остроуменъ другарь, съ една рѣчъ драгъ и най добръ юноша.

Освѣтъ тѣзи прѣкрасны качества той былъ още и богатъ и ималъ весма пріятно лице, което грѣло отъ добродушіе и кротость. Браминитѣ, които го възпитали въ уединеніе, научили го въсточната мъдрость. Той былъ веќе готовъ да захване поприще въ гражданскый животъ и да встѣпи въ чловѣческото общество; нѣ понапрѣдъ искалъ свободно да размысли та да си избере едно такъво званіе и една такъва система, която ще държи въ поведеніето си, дѣто да е най-много съобразна съ разума и съгласна съ характера му.

Азъ и самичекъ осящамъ, казвалъ той, че нѣма злоба въ сѣрдцето ми; слѣдов. не щѣ да са чървижъ ако узнаѣтъ сичкитѣ тайны желанія на сѣрдцето ми. Обычамъ да правѣжъ добро, за никакво прѣдательство не съмъ способенъ; защо да скривамъ това, което имамъ на ума си? Нека са втылява този, комуто е нужно притворството, азъ нѣмамъ потреба отъ него. Хората сѣ лоши, казвать едни, — може бы! нѣ това, безъ съмнѣніе, са случва съ тѣхъ само тогава, когато трябва да сѣ такъви; защото само единичкый гладъ принуждава лѣва да напада на чловѣка, а когато е ситъ, той е тихъ и незлобенъ. Азъ никому не желѣжъ да направѣжъ зло; слѣдов. коя чужда полза ще ми бѣде врѣдителна? И що ми прѣчи за да бѣджъ съвършенъ

но откровенъ ? Тази добродѣтель ще ми припечели благосклонността на хората ; още чръзъ нейж ще са ползувамъ отъ тѣхната довѣренность ; и ако са обхождамъ съ тѣхъ като съ приятели, то и тѣ отъ своя стѣрна ще постѣпватъ съ мене като съ приятель. Увѣренъ съмъ, че тѣзи хора, които имѣтъ само едно печално въображеніе за човѣческый родъ, и които ми исказахъ толко нещности за него, или съ испытали много непріятности въ живота си, или не умѣють да бжджъ нити добры, нити чистосърдечны. Дори и самытъ змѣи не правятъ никакво зло, ако ги не побутнешъ ; а кой ще са осмѣли да каже, че човѣкъ, това разумно твореніе, което е умѣло да построи градове, да изнамѣри языкъ (нарѣчіе) и писмо, да си състави нравственны правила, че човѣкъ, думамъ, е по-зълъ отъ змѣята ? Ясно е като самото слънце, че тази недовѣрчивость къмъ хората е признакъ отъ растроено или мрачно въображеніе. Азъ съ собственныя си примѣръ щж докажѣмъ на тѣзи хора, които така мислятъ, че самото вѣрно срѣдство за да припечелишь любовта на подобнытъ си е, да си праведенъ и добръ.

Така мислялъ младый Бади. Най-сѣтнѣ отива въ столицата твърдо рѣшенъ завсегда да слѣдува чювства-та на доброто си сърдце, и особенно никога да не измѣнява истината. Едва са явилъ въ града, и ето множество роднини и приятели дошли да го посѣтятъ ; Бади, като живѣлъ въ уединеніето на Браминитѣ, нѣколко години нарядъ не са былъ видѣлъ съ тѣхъ. Той къмъ сичкытъ былъ учтивъ и хрисимъ. Единъ отъ браточедитѣ му, който на видъ былъ твърдѣ безобразенъ, му рѣкълъ : радувамъ са Бади, че вы имате прѣкрасна наружность ; тя, безъ съмнѣніе, ще ви достави всеобща благосклонность. Наистинна, отговорилъ Бади, азъ съмъ хубавъ ; нѣ само това не стига за да бжде единъ човѣкъ обыченъ на тѣзи, съ които трябва да прѣкара цѣлыя си животъ. Роднинытъ и приятелитъ му, като чюли таквъ отговоръ, зели да са кикотать. Скоро сичкый градъ са научилъ, че младый Бади самичакъ са нарича хубавецъ, и сичкы зели да му са смѣять. Бади, като чюлъ това чръзмѣрно са удивилъ. Огледалото, думалъ той самъ въ себе си, ми казва, че имамъ красива наружность ; това сякой види, не е нѣкое скрито нѣщо. А

защо само азъ трябва да бѣдѣ слѣпъ? И ако виждамъ това, щото глѣдамъ, то защо да не казвамъ: *виждамъ го*? Ако бяхъ былъ гърбавъ, то щяхъ да рѣкж: *гърбавъ съмъ*; нѣ азъ съмъ хубавъ, и казвамъ: *хубавъ съмъ*! Нѣ, господи мои, нѣ, вые не можете ма накара да промѣнѣ системата си!

На другий день младый Бади трябвало да са яви при Министѣра, Государевый любимецъ; явилъ са, и былъ пріятъ съ особенно благоволеніе, което неисказанно изумило сичкитѣ придворни, — свидѣлитѣ на този пріемъ. Министѣра здрависалъ младый чловѣкъ, и слѣдъ това отличіе сичкитѣ здрависали господина Бади, сякой искалъ да го хване за рѣкж, сякой го намиралъ любезенъ, сякой са стараялъ да му стане пріятель — и Бади са радувалъ, че не былъ измаменъ, като нарѣкълъ хората: невинны и добры сщщества. Сега пакъ трябвало да направи визита на министровата жена. Тази знатна дама съ граціозна улыбка пріяла поклона му, и му позволила да сѣдне до неѣ наедно съ другитѣ. Нечаяенно влиза обычливото ѣ кученце; сичкы, които были тамъ зели да го милвать съ велика нѣжность. Берисса (така са казвала министровата жена) чрѣзмѣрно го обычала и го наричала свой *пріятель*, своя лили. Бади, какъ ви са види моята Лили? попытала Берисса. Лили наистинна была прѣкрасно кученце; нѣ Бади отговорилъ откровенно: любезна господже, тя не е отъ най-хубавитѣ. Сичкитѣ, които были присѣдѣствовали въ стаята, са изумили отъ удивленіе; госпожя Берисса са отвратила и ужасна тишина царувала нѣколко минути въ стаята. Най-сѣтнѣ, нѣкои, които са поусвѣстили; осмѣлили са да отворять разговоръ за други прѣдмѣты.

Бади са прощава. Въ града зели да говорятъ за неговата неучтивость, и го описвали като най-глупавъ и найневѣспитанъ младъ чловѣкъ, когото едва ли е видѣлъ нѣкой отъ сѣтвореніе міра. Единъ добъръ роднина искалъ да прѣдпази неблагоразумныя Бади; нѣ Бади веке и самъ заблѣжилъ отъ тѣзи студенина, съ която са обходили съ него въ другитѣ домове, и отъ нѣкои подсмыви тѣртени за счетъ на откровенността му, че мнѣніето на публика та не е въ негова полза; обаче и това не можило да го принуди да промѣни системата си. Не, рѣкълъ той на род-

нината си, азъ искамъ, щото хората непрѣменно да ма обичаятъ за праводушіето и откровенността ми.

Единъжъ му са паднало пѣтъ да иде въ дома на една госпожа, която была отъ знатна порода и чръзмѣрно богата. Тя была прѣкарала веке четиридесять години, нъ още не была забравила за прѣдишнытъ си отдавна увѣхнали прѣлести. До нейъ стояла шеснадесятогодишната ѝ любезна и прѣкрасна дъщеря. Единъ учтивъ придворень, който наедно съ Бади дошълъ въ този домъ, рѣкълъ на стопанката: любезна госпоже! не могъ да са увѣржъ, че прѣлестната Даура (имято на дъщерята) е наистинна ваша дъщеря; струва ми са, че тя ви е сестра, и дори че сте близнаци. — Бади, какво ще рѣчете, попытала майката, напусто ли наричаятъ придворнытъ лъстци? — Съвсѣмъ не напусто, отговорилъ Бади; защо брѣжкытъ Ви никому не позволяватъ да си помисли; че прѣкрасната Даура е вамъ сестра! Дамата измѣнила лицето си, замълчала и не могла да изговори нити една думица догдѣ да излѣзе Бади изъ стаята. Ето пакъ новъ шумъ въ града; послѣ рѣшително заключили, че Бади е глупецъ, невѣжа и неразумно дѣте, което не трябва да са пуска ни въ едно порядъчно общество.

Слѣдъ два дни отива при Бади единъ извѣстенъ стихотворецъ. Бади рѣкълъ да му подаджъ кафе. Поета си испилъ кафето и зель съ притворна учтивость да говори на младия Бади, че уважава талантитъ му, и са удивлява на зрѣлыя му, неспорченъ и основателенъ разсѣдкъ . . . «О! колкото са касаетъ моята откровенность, извыкълъ Бади, то мелѣжъ Вы да са несъмнѣвате за нейъ! А зрѣлостта и основателността на разсѣдка — сж друга работа, за нихъ никакъ не могъ станж поржчителъ! И азъ съмъ писалъ каквы-годѣ стихове! нъ не мыслижъ, че могъ да бждж добъръ сждия. . .» Господинъ Бади! прѣвъсходенъ сждия сте, извыкалъ стихотворецъ; азъ толко съмъ увѣренъ въ това, щото ей сегычка ще ви прочетѣ стихчетата на единъ мой познайникъ, — то е една маничка и невинна подигравка. Слушайте и право ми кажете мнѣнието си. Той зель да чете — а какво было то? една нелѣпа сатира, напълнена съ гнусны ругателства. Бѣдный Бади половинъ чясъ былъ принуденъ да го слуша и да са въздржъ отъ доброто зѣваніе. Като свършилъ чтеніето,

поета попыталъ: какво ще рѣчете, господинъ Бади, какви ви са видятъ стиховетъ ми? Вые са общахте, че ще бждете искренни, задържѣте си думата! « Да, стоиѣ си на думата! » отговорилъ Бади, стиховетъ сж: непристали, безсмисленни и нелѣпи; честный человекъ трябва да срами отъ да бжде такъвъ стихотворецъ, и сякой стихотворецъ трябва да са чрви, когато съ калта на сатирата цапа пріятный езикъ на поезіята! » Стихотвореца са ядосалъ, побѣгналъ изъ стаята, прасналъ вратията и зель да съчинява съ голѣма распаленность — сатыра на своя Аристархъ.

За малко врѣмя са случили още двѣ три подобни срѣшки съ Бади. Най сѣтнѣ единъ человекъ, който му былъ съсѣдъ по земя, заловилъ съ него несправедлива тяжба (давія), и въ това сжщото врѣмя са очистило мѣстото, на което Бади бы можалъ да има неоспоримо право, както по знатностьта на происхожденіето си, така и по личныѣ си достоинства. Нъ ето дѣ е нещастіето! четиридесетогодишната господжя была сестра на първия президентъ отъ свѣта на правосѣдіето (юстиція); стихотвореца отъ близу былъ запознатъ съ мнозина отъ свѣтницитѣ — и Бади изгубилъ тяжбата. Жената на царскыя любимецъ, като си напонила за кученцето, описала Бади прѣдъ мъжя си съ самыѣ най черны краски — и постѣтъ му дали на другъ. Въ сжщото врѣмя умира единъ отъ чичоветъ му, който прѣдубѣденъ за всеобщото неуваженіе, което показвали въ обществото къмъ племянника му, лишилъ го отъ богатото наслѣдство. Бади зель да търси невѣста — сичкыѣ дѣвици, които прѣди на драго сърдце го быхъ зели, сега рѣшително му отказали.

Бади са върналъ изново въ уединеніето си. Боже мой! рѣкълъ той: азъ си въображявахъ, че заради мене ще е доста да бждѣ истинно добъръ и праводушенъ въ обхожденіето си съ хората, че тѣ щжтъ ма обычатъ, ако бы да почитамъ за священи и честьта, и свободата, и ответственностьта имъ — каква измама! Азъ не си помислювахъ биле, че отъ сичко най опасно ще е да са оскърбява суетностьта (пустославіето) имъ! Защо е откровенностьта, когато безъ никаква полза унижава самолюбіето? Сега щж ѣж считамъ веке за жестокость. Разсѣдка ми са

разясни и разбирамъ вече че : сяка добродѣтель непрѣмъно трябва да е съединена съ нѣкаква си полза ! А за какво ми послужи моята извънмѣрна откровенность ? Щѣ имъ ограничѣ. И така като обичамъ истината, никога нѣма да си позволямъ за това, което е противно на мыслимъ ми ; нѣ въ това сѣщото врѣмя щѣ помнѣмъ лѣкъ, че искренностьта, която не приноси никаква полза на другитѣ, и която е вѣдителяна дори и на самытъ насъ, не е добродѣтель.

Въ такъво расположение Бади пакъ са вържилъ въ града. Той поправенъ отъ опытноста си, станалъ на сичкытъ либезенъ и драгъ. Подновилъ тяжбата си — и ѣ спечелилъ ; открьлъ са постъ и го получилъ ; зель да търси нѣвѣста — и нашълъ. Прѣживѣлъ сичкыя си животъ въ спокойствіе и доволство ; и заповѣдалъ да изрѣжаты на вратата на дома му слѣдующый надписъ :

И фанатика може да стане понѣкогѣхъ голъмецъ, нѣ само благоразумный человекъ може да живѣе щастливо.

Прѣвелъ Д. Мышковъ.

ЕДИНЪ СПІОНИНЪ.

— 0 —

Между оныя които случайтъ и бѣдността ми бѣхъ испратили, имаше единъ на имя Глена, който знаеше математикѣтъ, който пиияше добръ и който нѣмаше хлѣбъ да яде. Азъ ся старяхъ по възможности да го не оставямъ да гладува. Азъ му трсяхъ работѣ отъ всякадѣ ; ако дойдеше по обѣдъ азъ го задържахъ за трапезѣтъ ; ако нѣмаше калевры, азъ му купувахъ, и отъ врѣмя на врѣмя му давахъ и по петъ франгы. Всичкытъ ми пріатели ся интересувахъ за него. Той ся глѣдаше като да е най честный человекъ на свѣта ; търпеше даже сиромашіѣтъ си съ нѣкаквѣ си веселость която ми аресваше. Обичяхъ да ся разговарямъ съ него : виждаше ми ся че богатството, почеститѣ и другытъ свѣтскы блясъци не привличахъ сърдцето му. При седмъ или осмъ дни единъ отъ

пріятелитѣ ми ми писа да му пратѣ този челоуѣкъ за единъ отъ неговитѣ пріатели че ималъ единъ рѣкописъ да му го даде да го препише. Пращамъ му го; повѣряватъ му рѣкописътъ: той былъ съчиненіе врьху вѣрѣжѣ и правителството. Незнамъ какъ е станѣло, нѣ рѣкописътъ е сега въ рѣцѣтъ на началникътъ на полиціѣтъ. Пріятельтъ ми ма извѣстява. Азъ отхождамъ при Глена и го прѣдизвѣстявамъ да ся не надѣе вече на мене:

— И защо, господине, да не считамъ врьху васъ? Съвѣстѣта ми е чиста. Нѣ най послѣ, ако нещете да ми помагате, други щѣтъ бы по справедливи къмъ мене.

— Защото сте забѣлѣженъ.

— Какво искате да кажите, господине?

— Че полиціята има отворени очитѣ си врьху васъ и че не е вече възможно да ви употрѣблявамъ. Никога не съмъ ви давалъ да прѣписвате нѣщо укорително; нито имаше вѣроятность че можяше да ми ся случи такова нѣщо; нѣ щѣтъ хванѣтъ у васъ едно съчиненіе невинно или опасно безъ различіе, и тогава трѣба да тичямы по полиціѣтъ и незнамъ гдѣ си за да ни го върнатъ назадъ. Азъ не могъ да ся излагамъ на такыва непріятности.

— Не! Господине, никакъ не сте изложенъ когато ми не вѣвѣрявате нищо досадително. Полиціята не дохожда у мене освѣтъ когато има съчиненія опасны. Не знамъ какъ прави, нѣ тя ся не измамва никога.

— Азъ, азъ знаѣмъ какъ прави, и выи ми казвате повече отъ колкото азъ ся не надѣяхъ никога да чюмъ отъ устата ви.

На това отгорѣ азъ му обръщамъ гърба си съ презрѣніе. Имахъ единъ случай да отидѣ да видѣ началникътъ на полиціѣтъ, и отивамъ; той мя пріема твърдѣ учтиво. Говоримъ за разны работы. Азъ му отварямъ рѣчь и за тѣзи.

— Да, ми каза той, знаѣмъ ѣмъ; рѣкописътъ е тамъ; тя е твърдѣ опасна книга.

— Това е възможно, господине, нѣ онзи който ви ѣмъ даде е челоуѣкъ ничтоженъ.

— Не, той е добъръ челоуѣкъ който неможеше да направи друго яче.

— Увѣрявамъ ви, господине, че незнаѣмъ какво е това

съчиненіе; онзи който го повѣри на Глена ми е непознатъ. Нему му го дадохъ за да му препичелятъ двѣ пары; ако съчиненіето му не е понасяло, трѣбаше да го върне назадъ, а не да ся унижава да слази до призраителнѣтъ роль на спіонинъ. Вый имате нужда отъ такыва хора, употреблявате ги и имъ плащате; нѣ е невъзможно да не съ на очитъ ви като калъ.

Г-нъ де Сартинъ ся наду да ся смѣе; пресѣкохмы разговора връху това и азъ ся върнахъ като си думахъ на ума, колко е умразно нѣщо да злоупотрѣбишь съ благодѣяніето на единъ чловѣкъ за да въведешъ въ кѣшѣтъ ну единъ спіонинъ. Прѣдставете си че отъ четири години насамъ тоя Глена играеше тѣзи роль при мене; по счастіе, не ми е на умъ да му съмъ давалъ нѣщо което да мя компромитирва. Явно че ако да бѣхъ ималъ нѣщо такова да преписвамъ, азъ щѣхъ да го дамъ не другому освѣтъ на тогова когото доставлявахъ на пріятелитъ си. Когато помисля че на малко останъ да го дамъ на Грима за писаръ на всичкѣтъ му вѣнкашиѣ кореспонденціѣ, това мя прави да ми настрѣхнуватъ космытъ на главѣтъ. Отъ сега нататакъ, всички оныя които дойдѣтъ при мене съ уплесканы рѣжавы, пробиты чорапы, съдраны калевры и орѣфано и и охлускано сетире, съ лицето и тонѣтъ на чюдностѣтъ и честностѣтъ, щѣтъ ми ся виждатъ като служители на начялникѣтъ на полиціѣтъ, хора ничтожны пратени да мя наблюдаватъ.

(Приводъ).

НЕЗАВИСИМОСТЬ НА ЧЕЛОВѢКА ОТЪ ВЪНШНЫТЪ ЕСТЕСТВЕННЫ УСЛОВІЯ.

(По Цимермана)

—0—

Чловѣкъ съ силѣтъ на умѣтъ си е станѣлъ независимъ отъ различнытъ природны дѣятели. Подъ горящы-тъ лѣчи не тропическото слѣнце, той може да живѣе тѣй до-

брѣ, както и всрѣдѣ снѣгътъ и ледъ-тъ, при температурѣ по долѣ отъ 30° ; дори при студѣ по долѣ отъ точкѣтъ на замръзнуваніе на живакътъ. Не само негри-тъ живѣѣтъ въ Сенегалѣ и Индіѣ, не само ескимосцитѣ населяватъ полярныѣ страны, нѣ и европейцитѣ, които сѣ привыкли въ умѣренный климатъ, нѣрѣдко разгледени синове на богаты родители живѣѣтъ въ горящѣтъ равнины на Индіѣ и брѣговетѣ на рѣкѣ Гангъ. Набожныѣ миссіонеры, влачмы отъ жѣтѣшнѣ потребности да наглядватъ хората, които живѣѣтъ въ сѣверный мысъ, окръженъ отъ ледове, прѣносятъ врѣдъ на здравіе то сѣ, който бы сѣ казалъ несносенъ. Англичанитѣ въ Индіѣ, много силно трѣпятъ климатическыѣ условія; нѣ тѣи не искатъ да разумѣѣтъ че за оклиматизированіе трѣбва да сѣ откажѣтъ отъ безразсѣдныѣ сѣ навици и любимый неумѣренъ животъ и да подражяватъ простотѣтъ на нѣравныѣ на тукашныѣ жители на Индіѣ. Само съ това Англичанетѣ быхъ привыкли на новыѣ за тѣхъ климатъ. Нѣ ростѣѣтъ и портѣѣѣтъ сѣ по необходими за здравіе имъ, което сѣ разваля отъ невѣздрѣжаніе-то въ непривыкнѣтый климатъ. Това врѣдно вліяніе на климата, слѣдовательно, зависи не отъ несвѣршенството на човѣческѣтъ природѣ, а отъ недостатѣкътъ на умътъ и слабостѣтъ на волѣтъ.

Съ силѣтъ на умътъ сѣ, човѣкъ тѣржествува надъ всичкыѣ прѣпятствія и покорява подъ властѣтъ сѣ силы-тъ на природѣтъ. Човѣкъ е способенъ да понесе атмосферно напѣганіе до 15,000 фунта на най высокыѣ горы, до 30,000 фунта на равнины, които лѣжатъ на морскѣтъ повѣрхность и дору до 90,000 ф. както напр. въ водолазныѣ колоколѣ въ глѣбочинѣтъ на морско-то дѣно. Твърдѣ мѣчно е да навикне човѣкъ на новѣ, поплѣтъ сѣрѣдѣ, нѣ свѣрѣменно привыкнува. Европейцитѣ, които сѣ сѣ поселили въ Квѣтъ и Боготѣ и въобще на сѣрѣдныѣ высочины на Мексикѣ, Боливіѣ и Перу, живѣѣтъ въ атмосферѣ, която е наполовинѣ отъ плѣтъ-тъ на въздуха по нашѣтъ равнины, а почетныѣ отсѣтвенници, които живѣѣтъ въ Швейцарскыѣ мѣнастры на высочинѣ 6,000 и 8,000 фун. на морскѣтъ повѣрхность, като посвѣтѣватъ животѣтъ сѣ за спасеніе на погынѣлыѣ и изгубены странници, не сѣ сѣ родили тамъ, и всич-

кытъ трѣсятъ по малкото налѣганіе на разрѣденый въздухъ. Съвѣтъ неоснователно доказвать, че Швейцарцитѣ, които живѣятъ на неизменяемы мѣста, милѣтъ много за отечеството си по причинѣ на много надъ тѣхъ вліянія отъ по-гѣстѣ атмосферѣ.

Дѣйствително, савоярдитѣ, които живѣятъ въ Парижъ, намиратъ ся въ сѣщитѣ условія, нѣ милѣніето за отечество съвѣтъ имъ е неизвѣство. Швейцарскытъ пълкове въ Парижъ, въ които тая болѣсть по чясто ся срѣщала, състояли ся повечето отъ хора недѣятелни и лѣниви; а трудолюбивитѣ савоярди, тѣй сѣщо много малко мыслѣтъ, както и швейцарци-тѣ, които въ чюдѣхъ земѣхъ искаравать хлѣбтъ си съ тяжкѣ работѣ.

А колкото за хранѣтъ, человекъ, по устройството на дѣвкательнытъ и пищеварителны органы, може да ся храни както съ растителны тѣй и животны вещества. Съвършенно здравъ человекъ може да прѣмине безъ тоя или оня видъ хранѣ. Малкы само животны прѣдставляватъ такѣхъ счастливѣхъ организаціѣхъ въ това отношеніе; тука ся относятъ тѣй нарѣченитѣ всеядни: мышката и мышленцето, гарвантъ и гарванката; нѣ, безъ да ся гледа на расказътъ за мѣсояднытъ коніе на царя Діомеда, които, като ся затворять въ пълно отъ мѣсо мѣсто, быхъ умрели отъ гладъ, а лѣва бы устрашавала неизбѣжна смъртъ тамъ, гдѣ то вольтъ и овцата ся отхранять за кланіе, напр. въ обори съ сѣно и хлѣбны амбары.

Въ това отношеніе человекъ стои по высоко отъ животното, което ся нуждае отъ опрѣдѣленъ родъ хранѣ. На островытъ на Южный океанъ, на чюднытъ кораловы (мерджанны) островы на Тихый океанъ, человекъ ся храни само съ растителны вещества, а ескимосцитѣ ся задоволявать само съ рыбѣ; сѣверо-американскытъ народы, които не сѣ вкусили още плодовѣтъ на цивилизаціѣхъ, употрѣблявать за хранѣ само мѣсо на животны.

Человекъ избира тоя или другъ родъ хранѣ спорядъ нуждѣхъ. На коралнытъ островѣ нѣма четвероножны животны, и чергарскытъ плѣмена въ Сѣвернѣхъ Америк нѣмѣтъ постоянны жилища, които имъ пренятствувать да ся занимавать съ земледѣліе и градинарство; нѣ въ Индіѣ, по прѣди отъ какъ Англичанетѣ прѣнесли въ жрѣтѣхъ на

користолобіето си половинѣтъ на тамошнето народонаселеніе, 200 милиона ся хранили само съ растителнѣ хранѣ, не по нуждѣ, а по собственно желаніе и религіозно убѣжденіе: жрецитѣ увѣрявали Индійцитѣ, че за угожденіе на боговетѣ трѣбва да ся хранятѣ само съ растителны вещества, защото душитѣ на умрѣлитѣ хора ся прѣселяватѣ въ животныѣ.

При тѣѣ хранѣ индійцитѣ ся чувствовали добрѣ и были съвършенно доволни и имали отвращеніе къмъ животныѣ вещества, дору и къмъ кравіето млѣко.

Отъ тука ся види тая присобляемость на человекѣ къмъ хранителныѣ вещества отъ различенъ родъ, съставлява голѣмото благодѣяніе на природѣтъ. Ловецѣтъ, който не напада на добытъкътъ, рыбацьтъ, който бесплодно истеглюва нижкыѣ (примкыѣ) изъ водѣтъ, трѣпли быхѣ голѣмѣ нуждѣ. Нѣ, като располага такыва и другы храны, человекѣ ся освободява отъ таквось затрудненіе; недостаткътъ на едно старе ся да замѣни съ друго, за което ся изисква особенно умѣніе; най-добрѣ примѣръ въ това отношеніе ни прѣдставлява земледѣлческый бытъ. Лощето врѣме, като препятствува да израсте есенный хлѣбъ, спомага за израстеваніето на овесный: овесѣтъ, ячмикѣтъ, грахѣтъ и др. т. сѣщо трѣбва да ся каже и за баработѣ, различныѣ видове на които ся събиратѣ въ разны врѣмена на годишѣтъ. Земледѣлецѣтъ умѣе да ся ползува отъ всякыѣ тыя растѣнія и плодове, които гы притуря при тѣѣ или другѣ хранѣ. Обаче при всякыѣ производства и изнамираія на хората, неплодородната година става нѣкога гибелна. Тѣѣ напримѣръ въ Ирландіѣ ставали двѣ страшны неплодородны години, въ 1817 и 1847 год.; тогава дори въ Пруссіѣ крыната на рѣжѣтъ (18 горанци) стрували 4 талера, а крыната на пшеницѣтъ повече отъ 5 талера.

Гладнители Ирландци постѣгали на чуждѣтъ собственность, и, като непамирали что да крадѣтъ, грабяли, убивали, разбойничествовали, и страшны шийкы (ладіи) на огладнели хора ся скытали по нещастнѣ Ирландіѣ. Когато и тоя способъ за придобываніе хранѣ былъ недостатъченъ — тѣлпы отъ отчаяны хора умирали отъ гладъ на открытото поле и голѣмыѣ пѣтища.

Тогава въ много господарства ся изразило горѣщо съчувствіе къмъ страдающето човѣчество; отъ всичкыѣ страны начали да приносятъ въ Ирландіѣ хранителны припасы — рѣжъ, грахъ, бобъ, оризъ и турскѣ пшеницѣ; ежедневно приставали въ Ирландскыѣ брѣгове кораби, наторени съ тѣзи задоволствуванія, тѣй чтото было бы достатѣчно да ся избави тая страна отъ гладигѣ смъртъ. Нѣ нуждытъ на Ирландцитѣ никакъ ся необлегчили: нещастни считали всичкыѣ тѣя хранителны припаси за конскѣ хранѣ, и дори мыслили, че безжялостноти хора имъ ся смѣхъ на злющастіето; тѣмъ нито на умъ имъ дохождало да си сваряватъ бобъ и грахъ, да си смѣлятъ рѣжъ и отъ брашно да пѣкжъ хлѣбъ, а ся хранили само съ пшениченъ хлѣбъ и въобще съ барабой, който служилъ за основѣ на всяко ѣденіе. Отчаяный гладъ ги принудявалъ да яджъ не добръ опеченъ грахъ, който разумѣва ся, не ся смиа отъ човѣческыйтъ желѣдѣкъ; само ягкыѣ корѣнны жбы на коняты сж въ състояніе да смѣлятъ такова количество грахъ, което бы было достатѣчно за да ся подрѣжя животътъ; човѣческыѣ жби сж лишены отъ тѣзи способность.

При такыва условія човѣкъ, който неприбѣгва къмъ умственното въображеніе, стои не по-высоко отъ животно; а при умѣяніето ся ползува отъ дароветы на природѣтъ; между човѣцты и животныты има твърдѣ голѣма разлика. Безразсѣдно уподобявать човѣка на животно, нѣ не по-малко неблагоприятно бы было да го исключяваме отъ рѣдѣтъ на органическыты вещества. Като ся развива постѣпенно човѣкъ е приврѣзанъ къмъ родѣтъ си съ неразврѣзваемы връскы; човѣкъ ся намира въ беспомощно състояніе повече отъ другыѣ животны, нѣ въ замѣнѣ на това, животътъ му е много по дълговрѣменъ. Само човѣкъ е надаренъ съ органъ, който му доставя възможность да встѣпва въ общественны свѣскы и да намира хранѣ за умѣтъ си т. е. словесенъ языкъ. Мыслителната дѣятельность на човѣка носи отпечатѣкъ нематеріаленъ, човѣкъ съзнава собственното си сѣществованіе, чувствува высокото си назначеніе и ся ползува отъ нравственнѣтъ свободѣ.

Тая нравственна свобода принудява човѣка да увѣковѣчява дѣлата си, които дръжатъ свръскѣ между отдавно

умрѣлытъ хора и отколешнытъ имъ потомцы. Въ туй ся проявява вече безсмъртіето. Солонъ, Сократъ и Платонъ живѣять и сега съ мадростьтъ си. Великытъ законодатели и моралисти на прѣвытъ врѣмена, като проповѣдовали высокытъ начяла на нравственостьтъ, още не сж умрѣлы за потомството си, което ся наслаждава отъ плодовѣтъ на умственнѣтъ имъ дѣятельность. Военното искусство на Александра Македонскый и Кесаря образувало великытъ плѣководцы на Фридриха Великый и Наполеона I. Высоката математика на Евклида и Архымеда послужили за основаніе на нашитѣ математицы, а исчислѣніето на Птолемея и Ератостена основали съврѣменнѣтъ астрономіѣ. Тѣлото на чловѣка ся прѣвръща въ прахъ, нъ умствената му дѣятельность ся краси надъ гроба съ прѣблистателны бронзяны памятницы, и прѣнося изобилны плодове много тысящелтія.

Организаціята на животнытъ и растѣніята прѣдставлява тѣснѣ свяскъ съ качеството на земьтъ, въздуха и промѣнитѣ на температурѣтъ. Тѣлосложеніето, физическата сила на плѣмената и инстинктътъ сж подченени подъ вліяніето на вѣнкашнытъ условія на окрѣжяющата срѣдж. Навсѣждъ природата еднакво ся грижи за създаніята си. Животнытъ на по-студены страны сж покрыты съ гѣстѣ козинѣ. Лисицата, кучето и мѣчката на сѣверъ имѣтъ съвсѣмъ друго естествено облѣкло, сравнително съ животнытъ на умѣреннытъ климаты. Въ горящый поясъ, овцата си губи всичкѣтъ козинѣ, като завардова най-дебелытъ космы; юрдечката и патката губять пухльтъ си, на высокый сѣверъ стой мягкъ и тѣжъ гѣстѣ, чтото варди отъ студъ по дорѣ отъ всичкытъ кожи. Слонътъ носорогътъ, морскыйтъ конь сж почти голи, лѣвѣтъ и тигрѣтъ имѣтъ тврѣдѣ малко космы, а гвинейското куче съвсѣмъ нѣма козина.

Жителитѣ на сѣверъ отпушать изъ подъ кожѣтъ си тѣлѣтъ слой отъ мазъ, която у ескиморцытъ и лапландцытъ достига до толко, чтото тѣлото имъ ся прѣдставлява крѣглаго. Неблагопріятното вліяніе на блѣскавѣтъ свѣтлинѣ на снѣжнытъ поли, на очитѣ ся смалява отъ гѣстытъ рѣси, забѣлѣжителны у сѣвернытъ жителіе. Негрѣтъ въ тропическѣ Африкѣ, нетрѣпи ослѣпительныйтъ блѣскъ на снѣжнытъ равнины, нъ главата му е подложена на дѣйствието на африканскытъ лѣчи на смѣнцето, и за туй природата му

е избрала за защита гъстѣтъ покрывкѣ, която припятствува на лъчиста да дохождатъ до черептъ; за отслабваніето на вредното слънечно дѣйствиѣ на очити, негрѣтъ имѣтъ твърдѣ испъкнѣлы вѣжди, които много ослабеватъ силнѣтъ свѣтлинѣ на нежнитѣ клѣба на очити. Кожата на негрѣтъ е черна и малко подпада подъ вліяніето на слънчевытъ лъчи, тъй като сыпливостьта на подкожнѣныйтъ клѣпчастъ сплитъ, твърдѣ голѣмото число и величина на порѣтъ до толко усиља надкожното испареніе чтото испарающата жидкостъ, напълно ся поглѣща отъ топлинѣтъ, която ся поражда отъ слънцето на повърхностьтъ на кожѣтъ. Нѣ бѣлитѣ европейцы като сѣ подъ сѣщото вліяніе, трѣпѣтъ силно горѣщнѣтъ, и слънцето произвожда на кожѣтъ имъ такова сѣщо дѣйствиѣ, както топлината на костенуркѣтъ, т. е. роговата ципа или кожаца ся отдѣля въ видѣ на голѣмы мѣхурчета.

Нѣма съмнѣніе че всяка животна порода и всяко животно растѣніе имѣтъ свои опредѣлены, природно начертани прѣдѣли за распространіе. Нѣ человекъ има такава счастлива организация чтото може да живѣе въ всякаквы климаты. Съ провождающытъ го животны (които ся измѣняватъ по горѣказанный начинъ) много по малко сѣ способны да прѣносятъ непривыкнѣтый климатъ; свинята не може да привикни на сѣверъ, тъй и сѣверный елень на умѣренный поясъ, макаръ природата и въ това отношеніе да е показала матернѣ грыжѣ. Така умѣреннытъ пояси на земѣтъ имѣтъ весма разны врѣмена; топлити лѣтни дни ся замѣняватъ съ силнѣтъ горѣщнѣ, а зимнытъ — съ крайнѣтъ студентѣ. За това природата е дѣла на животнытъ лѣтно и зимно облѣкло; послѣднето е тъй гѣстъ, чтото страшливый заякъ и дивата коза спѣтъ въ лѣсѣтъ на спѣгътъ безъ да измръзнатъ. Дору птицытъ, въ лѣтне врѣмя губатъ повечето отъ перата си и не по рано отъ есенѣтъ получватъ по топлѣ покрывкѣ; обаче това природно възнагражденіе е не достатъчно за равновѣсіето на климатическытъ условія.

Растѣніята имѣтъ по малка способность да ся прѣселяватъ въ другъ климатъ. Много растѣнія имѣтъ крылато и перисто сѣмя, което, като му помага особенното начертаніе, не само ся унося отъ вѣтрѣтъ, нѣ влазя и вѣтрѣ

въ землѣтъ, а не въ обратно направленіе; това свойство имать, напр. сѣмята на жълтоглавичето и черто полахѣтъ, на което дѣтцата испытвать силѣтъ на бѣлый си дробъ.

Такова съмнено зръно, подь вліяніето на вѣтрѣтъ ся прѣноса 500 мыли на сѣверъ или югъ; нѣ то не е способно да израсте нито въ Лапландіѣ, нито въ Индіѣ, до ру и искусственно, защото въ прѣвѣтъ го устраива страшенъ студъ а въ вторѣтъ — твърдѣ голѣма топлина. Колко сме ся старали да развѣдимъ на о-въ Ява нашѣтъ прѣкрасни плодове, които твърдѣ надминувать по вкусъ плодовѣтъ на тропическый поясъ, нѣ всичкѣтъ усилія ся показали безплодны. Богатыйтъ Голандецъ драго бы далъ за да има въ градинѣтъ си прѣсны сливы, малины, или миризливы ябълки и круши. За жалость тыя растѣнія ся изгубать въ чуждѣ за тѣхъ землѣ: тѣмъ е потребенъ отдыхѣтъ на зимнийтъ сънь. Въ нашійтъ умѣренъ климатъ подь вліяніето на особнытъ промѣны на вѣрмято, нерѣдко, есенно вѣрмя, дръветата добывать вторичне цвѣтове и листа, нѣ за туй въ слѣдующѣтъ години дървото расте по лоше. Въ тропическѣтъ страны, такова дръво съвсѣмъ ся изгубва т. е. изгнива.

Человѣкъ неподпада ни подь едижъ отъ тыя мѣчнотіи; той ся съобразува съ діамитрално противоположнытъ условія, на животѣтъ; това за него е толко лѣгко, колкото и съвършено за умѣтъ му. Могло бы было да ся каже че способностьта на человѣка да ся прѣселява ся намирана истина въ отношеніе къмъ степенѣтъ на образованностьтъ му. Много годишны наблюденія доказвать, че необразованнытъ народы умирать въ непривыкиѣтъ за тѣхъ климатъ, тѣй като просвѣщенные народности скоро ся аклиматизировать; това явлѣніе зависи може бы отъ това, че образованный человѣкъ като ся ръководи отъ умѣтъ, избира животъ, най много съответственъ на потребностьтъ на този или онзи климатъ. Дѣятельностьта на умѣтъ, любознанието, стрѣмленіето къмъ образованіе, наблюденіето въ чуждытъ земли и др. т. правять человѣка способенъ да понесе хиляды, такыва мѣчнотіи, тѣй като ограниченіето на понятіята, уединеніето и навѣкътъ къмъ еднообразенъ животъ привлича — человѣка къмъ землѣтъ, гдѣто ся е намирада люлката му. Такыва хора заболѣвать по чужди-

нѣ, нѣ управятъ или съвършенно озравватъ слѣдъ завръщаніе то въ отечеството си. За туй Англичанети, които си ся развалили здравіе то въ индійскыѣ мѣста като ся наситили на изнеженность и развратъ, връщатъ ся на мългавый си о-въ, что то въ приличны условія да придобыють изгубенныѣ си силы.

Пловдивъ 1872

Димитръ П. Кръстевъ

КРАТКІЙ ОЧЕРКЪ ИСТОРИИ ПРАВОСЛАВНЫХЪ ЦЕРКВЕЙ БОЛГАРСКОЙ, СЕРБСКОЙ И РУ- МЫНСКОЙ ИЛИ МОЛДО-ВЛАШКОЙ.

—0—

(Вижьдъ брой 11-й, год. II).

Има причины да са предполага че въ Македонія, дѣто не са прострѣ властѣ на българскыѣ завоеватели, или поне дѣто тя не са е заецавала при първыѣ князѣ отъ Аспарухова домъ на дълго или на късо време, христіанството са было укоренило по отрано. Отъ тамъ са е ви отъ послѣ св. Кирилъ съ свой преводъ на Свещенното Писаніе, на което езикътъ несумненно доказва че е сществуваа въ тѣзи страна доста вече дължка литературна традиція. Ако иматъ нѣкое основаніе думыѣ на черноризеца Храбра за сществуваніе то на Славенска писменность въ Гръцкы буквы, то много е вѣроятно че тѣзи първоначална писменность е сществуваа тука въ Македонія, отечеството на славенскыѣ первоучители. Ранното распространіе на христіанството тука са доказва особенно и отъ многочисленностьта на епархіиѣ, които сществуваа тука еще на времето на Бориса и на Симеона.

Да ли не е тѣзи причината дѣто Кирилъ и Меѳодій помислихъ за възможно да са отправиѣтъ въ далечната Моравія за да проповѣдатъ христіанството, защото отечеството имъ Македонія была вече просвѣтена отъ христіанството и за туй не представляла значително попріще за хри-

стіанскыѣ имѣ подвигы? Да ли причината дѣто христіанството тѣй бърже са распространи и утвърди въ България и принесе такъвзи раненѣ, но раскошенѣ цвѣтъ (при Симеона), не е че мѣстото вече бѣ отдавна за него приготвено? Борисъ е длъженѣ да са одаде на чувствата и на настроеніето на многочисленността, и както едно време Константинъ да търси въ друго знаме — славенството и православіето — спасеніе отъ тѣзи несполуки и разочерования, които го гияхѣхъ подъ старото знаме — на българизма и на езычеството.

Тѣй са представятъ намъ обстоятелствата и характерътъ на обращаніето на българо-славенскія народъ въ христіанството.

Но да са обърнемъ еще веднажъ къмъ Аспаруховата ордія. Ако е не сумненѣ този фактъ че нейното появяване забави значително успѣхыѣ на православіето посрѣдъ Българскыѣ Славены, то не е лишено отъ вѣроятность и туй, че тѣзи ордія не малко въспрѣ и хода на тѣхното погърчанѣе. Нека си припомнимъ че VIII, IX и X вѣкове сѣ забѣлжителны въ Византійската исторія отъ цѣлъ редъ отъ знамениты владѣтели отъ Исаврійската и Македонска династія. Създадено отъ Аспаруха, увеличено отъ Крума, просвѣтено отъ Бориса и прославлено отъ Симеона, Българското царство са еви като спасителенѣ громоотводъ на тѣзи силы на Имперіята които были страшы доро на арабскыѣ халифы и ласно быхѣхъ потыкали Македонскыѣ, Тракійскыѣ и Мизійскы Славены тѣй щето както смазахѣхъ Морейскыѣ и Малоазійскы Славены.

Но, ще ни кажѣтъ, не бѣ ли все едно за Балканскыѣ Славены ако са слѣяхѣхъ съ имперіята при Лева Исаврійскій както са слѣхѣхъ при Василия Македонянина? Тѣй или инакъ Аспаруховата държава паднѣ, и не е ли все едно ако то бы са случило въ 719 или 1019 год.? Не е все едно, ще кажемъ ный, три вѣкове отъ една колко-годѣ самостоятелность или три вѣка отъ едно ако и слабо подчиненіе на единѣ народъ подъ другій не оставатъ безслѣдни въ живота и на двата. А освѣнѣ туй година-та 1019 е была, може да кажемъ, послѣдняя година на великыѣ триумфы на Византія. Отъ туй време тя бърже клони на паданѣе. Нито Комненыѣ, нито Палеолозыѣ мо-

гли вече да поддържатъ устарѣлото здание и послѣдующитѣ четири вѣка съществуваніе на имперіята не представятъ друго освѣтъ картина отъ борба на западна Европа или на Латынянитѣ съ Турцы-тѣ или Мусулманы-тѣ за обладаніе на прекраснитѣ ако и запустѣлы вече тогасъ области на Византійската имперія. Не бѣ вече тогасъ на Гърцитѣ до Българи-тѣ: предлежеше въпросъ за само-то съществуваніе на еллинската раса и култура.

И тъй, ролята на първото българско царство са намъ представи повече серіозна, нежели, наприимѣръ, ролята на второто царство българско или първо-то Сърбско. Борбата на Крума, на Симеона и на Самуила съ Византія въ IX—X вѣкове не може и да ся сравнява по своитѣ размѣры и послѣдствія съ борбата, наприимѣръ, на Асеня II съ Латинската имперія или на Душана съ Палеологитѣ.

Г. Голобинскій, види са, не толкосъ ясно си представя политическото значеніе на туй време и на туй царство, защото той припознава «свършено безполезно за държавата распростиранье на властѣта на Крума въ Югоисточна Унгарія» (стр. 5). Напротивъ обладаването на Долня Тиса и общо на Долнеунгарскы страны имало е за България безкрайна важность, понеже чрезъ него са оздравяваше съобщеніето и връзката на югославенскитѣ страны съ западнославенскитѣ, на България съ Моравія, слѣдователно съвкупното господство въ Паннонската, сега унгарска, долина. Туй са и извърши при българскитѣ царѣ Бориса и Симеона, и при моравскитѣ князѣ Ростислава и Светопълка. Кой знае, да ли не сѣ тѣзи народны връзки между Българитѣ и Моравцитѣ, които приготвихъ на българскитѣ мисіонеры пѣтя въ срѣдата на населеніето на Велико-Моравското царство? А печалнитѣ послѣдствія на откъсването на славенскія западъ отъ югъ, особено въ религіозно отношеніе, не са забавихъ да са покажѣтъ скоро подиръ утвърдяването на мажарската ордія въ Паннонія. И тъй, наистина ли е была безполезна завоевателната дѣятелность на Крума и на другитѣ Аспаруховичи, както задъ Балкана, тъй и на сѣверъ отъ Дунавъ?

Съществуваніето на Българското господарство въ періода на утвърдяването на христіанството въ народа не останжло безъ благи послѣдствія и за устроеніето на цър-

ковнытъ дѣла на новопросвѣтената страна. Наистина, въ международнытъ отношенія често са повтара туй сжщото, което съгладвамы и въ частнытъ отношенія: пріятелскытъ връзки сж възможны само подъ условіето на равенството на правдинытъ, на силытъ и на сръдствата на нѣколко личности, а челоувѣкъ зависимъ, подчиненъ рѣдко може да бжде равенъ въ отношеніята си къмъ своя патронъ, повелитель. Моравскійтъ, Българскійтъ, Русскійтъ господари могли да добыхътъ положеніе малко или много независимо за народната църква на своята страна, но на доброволны жертвы и на щедры устъпки цариградскытъ патриарсы, по челоувѣческа слабостъ, сѣкога сж были тѣй сжпы и непреклонны, както и епископытъ на Міродържавныя Римъ. Ето защо ный сподѣлямы напълно мнѣніето на автора на горѣпоменжтото съчиненіе за причинытъ на спошеніята на Бориса съ папата отъ една страна, и на причинытъ на устъпкытъ, които българытъ добыхъ отъ гърцытъ на извѣстныя съборъ въ 870 г. Въ този съборъ само уплашени отъ опасността на пълното подчиненіе на България на Римъ, грьцкытъ Іерарсы са съгласихъ да даруватъ на българската църква (ж) не пълна самостоятелность, а то поне нейныя образъ и подобіе. Нека си припомнимъ еще обстоятелствата на учрежденіето на българската патриархія при Симеона и при Петра, и отпослѣ при Асѣновцытъ, и на сърбската при Душана. Само залѣганіята на императорытъ, исходящы, безъ сумнѣніе отъ причины политическы, а не отъ религіозны, могли да потикатъ грьцкытъ Іерарсы за да устжпжтъ своитѣ дѣйствитѣльны или мнимы права на православнытъ славенскы църквы. Кой знае, до каквы размѣры быхъ са развили притезаніята на цариградскія патриархъ ако църквытъ на славенскія югъ и истокъ бѣхъ са относяли къмъ него съ онуй раболѣпство и покорность, съ които относятъ западнытъ народы въ своитѣ отношенія къмъ Римскія патриархатъ! Но туй не са случило, и първытъ борцы за правото на народныя езикъ въ богослуженіето, първытъ създатели на църковно-славенската писменность сж были Българытъ на IX—X вѣкове, нѣщо което придава всемірно-историческо значеніе на пррвото Българско царство. Русската и Сърбска църквы са основаны и развивани по готовы вече

прѣданія и по стѣпкытѣ на най старата славенска църква — Българската.

Ако историческото значеніе на Българското царство е било за славенитѣ дѣйствително толкози широко и благодѣтелно, тогасъ какъвъ тежкъ грѣхъ стори противъ славенството русскійтъ князь Светославъ съ помаганьето си на гърцытѣ въ събаряньето на туй Българско царство! Но той бѣ още Варягъ, а Кіевскійтъ народъ даже не твърдѣ благосклонно гледалъ на туй търсене на приключенія отъ страна на своя князь (гл. писм. на г. Гилфердинга).

Отъ друга страна, нема сумнѣніе, че и безъ участіето на руската дружина въ събаряньето на Българското царство, то не бы могло да поддържи своето съществуваніе. Основано съвсѣмъ случайно и много време поддържано отъ чужды силы (отъ Българската ордія), то никога не могло да са укорени въ стремленіята и въ убѣжденіята на народнитѣ массы; то е било съкога като нѣщо външно за тѣхъ и почти чуждо; безпристаннитѣ войны съ Гърцытѣ на югъ, а послѣ съ Мажаритѣ и съ Руссытѣ на Сѣверъ утрудявали народа, защото противорѣчили на негова миренъ характеръ, на неговитѣ земледѣлческы инстинкты.

За тѣзи причина туй господарство са поддържало отъ дружината на княза и отъ неговитѣ личны дарованія. За туй то и падаше бърже какъто бърже са и подигаше. Симеонъ имаше въ ума си да господствува на Балканскія Полуостровъ, а сынъ му Петръ бѣ вече послушенъ кліентъ на Гърцытѣ. Светославъ съ една не голѣма дружина завоюва сичкото господарство. И ако отпослѣ, при Самуила, Българитѣ можихъ въ продълженіе на двайсетъ години да устѣятъ въ борбата съ силитѣ на сичката имперія, туй бѣ резултатъ на този ентузіазмъ и на туй одушевяване съ които знаилъ да надѣхъ народнитѣ массы този непълно еще обясненъ, но величественъ, ако и мраченъ характеръ. Борбата на Самуила съ Гърцытѣ може да са сравни съ борбата на Житка и на Прокопа Великаго съ грѣстопоснитѣ войскы на сичка западна Европа. То было резултатъ не на здравата организация на народнитѣ силы, но напротивъ, на ексцентрическото имъ напруганье, което исказва болезненитѣ послѣдствія на обезсиленныя и поклатенъ организмъ. Тѣй са то случило въ този слу-

чай: трѣбало да са изминятъ сто и петъ десетъ години, за да бяхъ могли да зарастятъ народнитъ раны, забравилы бѣдствіята и резочарованіята на минѣлото и да бы са извила серіозна потребностъ на подновяваньето на политическитъ отношенія на страната. Поеви са второто Българско царство. Неговитъ бързы и забѣлжителны успѣхы са обяснявать отъ двѣ обстоятелства: първо, отъ крайното ослабване на Гърцитъ въ борбата съ Латинитъ и обратно; второ, отъ поевяваньето на българскія престола на нѣколко забѣлжителны дѣатели въ лицето на първитъ господари отъ дома на Асеновцы. Държавата на четвъртия и най знаменитыя отъ тѣхъ Іоанна Асеня II (1221—1245 г.) бѣше по пространна даже отъ Симеоновата и Самуиловата България. Но и този пѣтъ не са показа въ народа особенна охота или способностъ да поддържи туй грандіозно, но какъто са показа послѣ, доста разглобено политическо зданіе. Не са минѣхъ нѣколко десятилѣтія подиръ смъртъта на реченныя господарь, и построеното отъ него зданіе наченъ да са събаря, и тосъ пѣтъ, отъ силата на собственната си тежестъ, отъ вжтрешнитъ безредецы, отъ борбата на партіитъ, отъ болѣрскитъ смутове, които оставихъ страната беззащитена не само срѣщо единъ организованъ врагъ, но даже и предъ четитъ на но чайскитъ номады, които нѣколко време произволно снематъ и качатъ разны пришелицы на престола на Асеновцы. Панеологитъ равнодушно гледахъ на тѣзи легка корысть, защото собственыйтъ имъ престолъ болезненно скърцаше и са събаряше подъ тѣхъ, и скоро сичката имперія са намѣри заключена въ стѣнитъ на единъ само градъ. Но когато Османлитъ са утвърдихъ задъ Балкана, тѣмъ не бѣ никакъ трудно и почти съ единъ ударъ да дадѣтъ край на двѣстѣгодишното съществуваніе второто Българско царство.

Но можемъ ли ный при сичко туй да считамъ за неважно въ исторіята на Българскія народъ съществуваніето на туй ефемерно господарство? Едва ли! Само туй ако земемъ во вниманіе, дѣто Асеновцитъ нанесохъ първыя и най тежкыя ударъ на Латинската имперія на Балканскія Полуостровъ, то може да послужи за доказателство за несумѣнната полза на второто българско царство за Балканскитъ славены. Но то принесе полза и на вжтрешно-

то развитіе на страната. Помежду другото, и църковныйтъ животъ на народа былъ е нѣколко съживенъ чрезъ учрежденіето на Търновската Патріархія, която наслѣдува преданіята на Доростолската и послѣ на Охрид. Патріархія.

Едно обновленіе на религіозный животъ въ България, въ XIII—XIV вѣкове, са забѣлѣзва и по мѣркытъ, кои были тогасъ предприемлы за поправаньето на богослужителныйтъ книги (при Евѣмій търновскій патріархъ) и за очистенъето на страната отъ ересытъ — богомилска, жидовска и другы, които силно са были распространили въ България въ печалныя періодъ на нейното политическо заспиванъе, въ XI и XII вѣкове. Може бы на туй второ съживяванъе на религіозното чувство на народа послѣднытъ е обязанъ отъ часть за тѣзи енергія и твърдость, съ които той е можилъ да запазѣ праотческата си вѣра чиста доро до днѣсь.

.....

Ный неможахмы да свършимъ тука съображеніята възбудены отъ прочитанъето на изслѣдованіята на Г-на Голубинскаго общо по бѣлг. исторія и частно по църковната. Но ради особенныя интересъ и важность който има за днешното време бѣлгарскыйтъ църковенъ въпросъ, ный ще посветимъ еще нѣколко редове отъ забѣлѣжки по този предметъ.

Бѣлгарскыйтъ църковенъ въпросъ, въ значеніето на борба на Бѣлгарытъ съ Гърцытъ за самостоятелностьта на своята църква, са наченва не отъ вчера. Нѣкои моменты на тѣзи борба на двата народа за самобытно съществуваніе въ религіозната сфера ный вече забѣлѣжихмы по горѣ. Борисъ едва съ голѣмы усилія можи да добіе утвърдяваніето на Бѣлгарскія архіепископъ отъ цариградскія Патріархъ (въ 870 год.). Съ не по малко трудности е было придружено възвежданъето на този архіепископъ въ сана на Патріархъ при Симеона и Петра (въ 932 год.), и слѣдъ туй вторый пѣтъ — при Іоанна Асеня II (въ 1224 год.). Но колко неохотно правяли тѣзи устѣпки грѣцкытъ Іерарсы и съ каква спѣшна готовность тѣ ги отнемахъ, туй са показа, тѣй при покореніето на България отъ Василия Македонянина, както и при завоеваніето ѝ отъ Турцытъ, Гърцытъ не само лишавалы Бѣлгарската църква отъ самостоя-

телность по ѱ отнемали самото право да замѣстя съ не — Гръцы Іерарсы высшѣ Іерархически длѣжности въ Българскѣ земи.

И тѣй Гърцитѣ два пѣти са давали на Българитѣ Патриархатъ и два пѣти го сж събаряли съ собствениѣ си рѣцѣ. Пита са: ще са покаже ли у тѣхъ охока да испу-снѣтъ изъ рѣцѣтъ си третій пѣтъ монополіята на църко-вното управленіе?

Гърцитѣ, подобно на Поляцитѣ въ Западна Россія или на Нѣмцитѣ въ Австрія, никакъ не сж расположены доброво-лно да са откажѣтъ отъ тѣзи исторически права и прѣ-имущества, които тѣ право или криво считатъ съединены съ тѣхната принадлежность на еллинската раса, единствен-ната пряма наслѣдница — на надиклата на дѣло, но не умрѣла въ въображеніето имъ — Византійска имперія. Стран-но, отистина, смѣшеніе на трагическо вѣрованіе въ реално сжществуваніе на едни призрацы на въображеніето и — на комическата увѣренность, че и за другитѣ е задължително припознаваніето на тѣзи иллюзія, на туй балнуваніе.

Българитѣ ще имѣтъ Іерархія независима отъ Гърцы-тѣ, не защото сж имали нѣкога таквази, но просто защото искатъ да я иматъ. и никой нема нито най малко право да насилва тѣхната совѣсть, тѣхното религіозно чувство, тѣх-ното народно самосъзнаніе.

Но ще ни кажѣтъ нѣкоп, совершенна ли и сега е-манципатіята на Българитѣ изъ подъ църковната зависи-мость отъ Гърцитѣ, когато първитѣ сж невѣжественны, по-робены, нетвърды въ вѣрата и служѣтъ като просто игра-ло въ рѣцѣтъ на нѣколко своекорыстны агитаторы?

Преминуванъето отъ робство къмъ свободата не е ни-кога преждевременно и не е никога късно. Първо туй; а второ, благоразумно ли е да са оставя челоуѣкъ въ тинята чакъ до тогасъ, до когато той не стане чистъ? И най подиръ, съ какво ни можѣтъ показа своята образованность новитѣ Гърцы? Не поминѣтъ ли тѣ, които укоряватъ Бъл-гаритѣ въ расположенность къмъ уніята, че было е време, когато почти сичкото духовенство на Византійска имперія подписа Унія съ Римъ? Най подиръ, кой повече интригува въ Цариградъ: грѣцкѣтъ ли фанаріоты или малочисленнитѣ представители на Българската интелигенція?

При сичко туй, въ послѣдне време туй безумно и презрително упорство, съ което гърцытъ са относяхъ къмъ исканіята на Българытъ при новото възбуждане на този въпросъ въ 1857 и въ слѣдующытъ години, наченва, по видимоу, да са замѣнява отъ по благоразумна умѣренность. Най важната и рѣшителна стѣпка къмъ осъществяванъето на праведнытъ домогванія на Българытъ е была сторена отъ патриарха Григорія VI, който изевиль готовность да утвърди независимъ почти Екзархатъ за Българската църква. Но и този патриархъ не можи да са откаже отъ съблазъна за да запазя преобладаніето на гръцката Іерархія, а слѣдователно и на гръцката народность тамъ, дѣто българскійтъ элементъ ако и да са евява преобладающъ не е отъ часть размѣсенъ съ гръчкій. Ето защо патриархътъ не прие Султанова ферманъ отъ 1870, г., който въ нищо почти не са отличава отъ проекта на самага Григорія, освѣнъ въ опредѣленіето и въ числото на епархіиъ, които трѣбаше да влѣзхъ въ българскія Екзархатъ. Гърцытъ, ако и да дигнахъ ржка отъ придунавска България, не рачхъ обаче и да чухъ за отричанъето си отъ своитѣ мнимы църковны и народны права на сучкото Българско население на Тракія Македонія и Албанія! Почти на туй са е спрѣлъ българскійтъ църковенъ въпросъ. Рѣшимостьта на патриарха да го пренесе на сѣдъ на вселенскія съборъ не срѣшнхъ удобреніе отъ другытъ членове на православната църква, а доброволно да припознахътъ своитѣ вѣковы мечты за гръцка имперія като бълнуванія и доброволно да са отрекхъ отъ тѣзи матеріалны ползы които имъ докарва господството на гръцката Іерархія посредъ Българытъ на туй гърцытъ еще не можхъ да са рѣшхъ. Но нѣма сумнѣніе, че рано или късно тѣ ще са принудхътъ да извършхътъ туй отричанъе, защото необходимо е да вѣрваме, че сѣко право основано не на правдата, и даже не на силата, а само на мечты, на преданія, на своекористія, трѣба да стори мѣсто на исканіята на здравия умъ, на справедливостьта и на уваженіето къмъ човѣческото достоинство.

РАСКАЯНО МЕЧИЩЕ.

Мечка изъ гора са расхожда,
И съ мечешкы погледъ преглѣжда
Изъ по зеленото горище, —
По дебелото му дѣбище.

Тукъ си тя нашла готово
Въ едно дърво буково;
Пълно ми гнѣздо съ пчелы
И ги гаври безъ да смисли! —

«Ой чуєте ли горѣ на дървото пчелы (!!)
«Азъ съмъ рунтаво и съ ногтѣ мече;
«Давайте ми мѣдъ, да си потуля гладтѣ
«Или вси ще ви примахна отъ тоя свѣтъ!»

Мечка си пѣхва въ дупка муцуна;
И пакъ тѣй имъ выка: «Медъ мѣдъ пчелина,
«Или ще ви примахна отъ тоя свѣтъ!»

Най сетиъ пчелы ѝ отговарятъ: —

«Бденъето е твърдѣ лесно;
«Ала работяньето е мѣчно.»

Мечката са пакъ подиграва, —

И муцуна въ мѣда забива.

Ала пчелы не хаятъ гаврянье: —

И скупомъ ставатъ на бранянье: —

«Махай са оттука мечище,

«Това не е за тебъ пасбище»!!

Тогазъ сичкы са сговарятъ,

И мечище отговарятъ: —

«Истина че си опасно животно

«Но пакъ ные смы си всицкы согласно!»

Изведнѣжъ, — хыляды пчелы ѝѣ жилосватъ

Врѣдомъ по очи, по носъ и по езыхъ;

А мечката страшно надава на выкъ:

И пухъ отъ дървото — долу на земята!

Пчелы отъ клонче на клонче подскачѣтъ

И съ горкото мечище са гаврятъ: —

«Хой та тебѣ мечище рунтаво,

«Не ны е страхъ зачто си глунаво.»

«Още единъж да не закачаш чужда мака.
 «Да не са учишъ и отъ други тѣзъ наука.
 «Като отъ насъ, — пчелы ничтожны
 «Но вси смы в' скупомъ съдружены.»

Мечка сетнѣ побѣгва отъ жилище,
 И при нейны другаркы си отхожда;
 Като са тя сама вѣри и кълне
 Че, съ вси ще са веч' умно обхожда:
 Ала врѣме са веч' минава;
 За то да са не забуравѣжъ
 Че, и малкытѣ въ скупомъ сдружены.
 Побеждаватъ, — «най силнытъ сперны.!!»

Ц-градъ, 1872 Февр.

II. Станчовъ

ОДА

По случаятъ на възкачаніето на първи Българскы Народенъ Екзархъ на екзаршескый тронъ въ Цариградъ.

Пѣй, о музо обичлива
 Сладко въ тосъ тържественъ день
 Въ който правдата надвива
 И Фенерь е побѣденъ.

Съ радость българинтъ глѣда
 Послѣ дълголѣтень мракъ
 На священный Тронъ да сѣда
 Пастиръ еднородень, драгъ!

Срѣбробистрата рѣчица що съ извивки лакатушни
 Изъ зелената морава, бързо, весела ся лѣй,
 Пляска гадено вълни си, и дума, и си шушни;
 Българія ще живѣй!

Птиченцето що си хвърка изъ въздухтъ ароматный
 Тая драга вѣсть разнося, чурулика и си пѣй;
 И отъ дѣто заминува, то казува съ гласъ пріятный
 Българія ще живѣй!

Всяко сѣрдце благородно тупа съ радость като чува
 Че народъ съсь славна битность вѣчь оковитѣ пилѣй
 Що го въ жаленъ мракъ държали ; и при тая вѣсть казува:
 Българія ще живѣй !

А прѣминала Българія слѣдъ страдания, дни злочести
 Вижда черква си свободна и сѣдбата си че грѣй,
 И въ надѣжди новы, свѣтли, тържествува съ цвѣтъ, и съ пѣсни.
Че на вѣкъ ще живѣй !

Пѣй, о музо обичлива
 Сладко въ тосъ тържественъ день,
 Въ който правдата надвива
 И Фенерь е побѣдень.
 Съ радость Българинѣтъ глѣда
 Послѣ дълговрѣменъ мракъ
 На священный Тронъ да сѣда
 Пастиръ еднородень, драгъ !

ГАЛАЦЪ 1872 Мартъ 15

И. Вазовъ.

ЗНАМЕНИТИ ДНИ

—0—

Знаменити дни настахъ
 За нашъ Българскый народъ
 Робство, тъмность си остахъ
 Почина веч новъ животъ.

Свѣтъ небесный намъ изгрѣя
 Отъ священный нашій храмъ,
 Който бѣше толкозъ врѣмя,
 Подъ Фенерскыя яремъ

Въ службѣ Пастыритѣ вижда,
 Що е толкозъ Той любилъ ;
 И съ славж прѣдобыва
 Що е праведно търсилъ.

Гръцка, яростъ съ туй прѣстана
Вижте! правдата надви;
Българскый Престолъ ся гужда
За счастливи наши дни.

Българино! ела тука,
Въ този святъ храмъ на молбѣ;
Ты добывашъ съ побѣдѣ
Праведно, що пожела.

Тукъ дигни ржцѣ къмъ Бога
Отъ сърдце ся помоли:
Боже! Нашего Царя
Съ честь и славѣ надари.

С. Б. Деревесъ

Х-му Пазарджикъ
Януарій 1872.

